

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőséghez Nyomtató utca 9. sz. küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél ivon.

Előfizetési ár: egész évre 12 korona, félévre 6 korona.

Hirdetések jutányos áron közöltnék.

Egyes szám ára 30 fillér.

Az előfizetési és hirdetési pénsek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések Karai Sándor tanárhoz (József Kir. herceg-utca 54. sz.) intézendők.

Szegedi Kiss István

1505—1905.

Az igazak fénylenek mint a nap. Egy ilyen igaz csillagnak fénye világít és tündöklök a 400 éves multból.

Szegedi Kiss Istvánnak a reformáció bajnokának, az első prot. hittan szerzőjének, a papok-tükre írójának, a nagy tudósnak és papnak emlékét ujitotta fel a mezőtúri egyház.

A vándor világosságnak, a városról-városra járó s egymagában egész tanintézetet pótoló nagyférfiúnak neve és emlékezete miért ujult meg köztünk?

Miért jött mint bolygó üstökös csillag s mit jelent feltűnése egünkön és mire indit?

Arra, hogy tudományyal és műveltséggel pótoljuk vissza a mi a 400 éves viharos mult alatt a reformáció hódításaiból elveszett.

Szegedi Kiss István szelleme azért jelent meg köztünk, hogy a debreceni prot. egyetem szükségességéről bizonytságot tegyen s arról is, hogy a magyar kálvinista egyház nem lehet hütelen a haladás és műveltség szelleméhez.

Elvész a tudomány nélkül való nép és elvész egyházunk, ha a kultura és a tudomány, az iskolák és a haladás szent ügyét fel nem karolja.

De ha a reformáció uttörőiehez szent vallásunk hagyományaihoz hűek maradunk, megépülünk mi és maradékaink is.

És kivirágzik a puszta és források nyílnak a sivatagban.

És eljő a tél, de annak hidegsége meg nem vesz és eljő a nyomoruság, de annak hatása le nem ver.

Szabadulás, élet és gazdagság van az emberiség uttörőinek a Krisztus evangéliomát hirdető tudományában. A pap és tanító jellemvonásai hármónikus egészszé olvadnak szent valásunk hőseiben és első hirdetőiben.

Áldott emlékezet fényljk a te világod, nagy reformátorok szellemei, egy uj, boldogabb napnak felderültét hirdessétek a magyar ref. egyháznak.

Mezőtur.

Egy nagy alföldi helység 20,000-nél több református lakossal, 3 rendes lelkészszel, s főgimn. vallás tanárral. Még egy tanyai vándor lelkészi állást kellene szerveznie és átalakulhatna egyházmegyévé. Az egész ugocsai traktusban nincs ennyi ref. lélek s a nagybányaiban 40-en felüli anya egyházban alig van valamivel több.

Miért nem nyerhet ilyen helyen a nagy egyház magasabb szervezetet s miért nem teszi lehetővé az egyházi törvény e magasabb egységre való törekvést és irányzatot?

Miért kísérletezik az egyház törvényhozó testülete a zsinat a meddő parochiatis körökkel s midőn úgy is régen megérett a nagy egyházak helyzete a reformra, miért nem hajtja e reformot végre?

Az mondatott, hogy nincsen erre pénz. Ez tévedés. Hát mire való a közalap? Ha igaz, hogy a nagy egyházakban dől el a ref. egyház és a magyarság sora: ide kell vetni a közerőt és segítséget.

De téves azt hinni, hogy a nagy egyházaknak egyes gyülekezetekre való alakulása a közegyház erejét gyengítené s hogy ezen valami egyetemes segély nélkül nem lenne lehetséges.

Ötezer lélek akár Debrecenben, akár Budapesten tud fentartani papot és templomot, ha akar.

De az a baj, hogy most se nem akar, se nem engedik s még ott is, ahol anyagi erő áll rendelkezésre mint Debrecenben, megakadályozzák.

Akadályozzák az egyház urai és hatalmasai a kik a fennálló helyzettel meg vannak elégedve s csak a hatalmi szempontból nézik az egyházat.

Az egyház pedig magasabb célokért van, az emberek üdvösségéért és boldogulásáért egyfelől, a közjóért és az emberiség előhaladásáért másfelől.

Jó hogy Mezőturon az egyház mind a két irányu kötelezettséget érezi.

Ha nem érezné, nem állított volna új lelkészi állást s nem épített volna új templomot s nem becsülné megpapjait, tanárait és tanítóit. Ha nem érezné, nem ünnepelte volna most Szegedi Kiss István reformátor születési 400 éves évfordulóját és nem tüntetett volna a debreceni egyetem eszméje mellett s nem áldozott volna erre a célra.

Mint azt Hódmezővásárhely a tavaszal megtette s mint a hogy ez a másik nagy alföldi város is áldozott.

Túr és Vásárhely két irányban mutattak példát.

A gyülekezési élet mélyítésében, az egyház missiójának kiterjesztésében, a nagy egyházak munka mezejének intensivebb megművelésében és a közegyház és a közegyházban képviselt magyarság kulturális megerősítésében: a debreceni prot. egyetem szükségessége mellett való bizonyosság tételben.

Túr ezenkívül mind a két irányban a reformátorok szellemét is felidézte.

A reformátorokét, kik mint Szegedi Kiss István prófétáltak és tanítottak, iskolákat állítottak és az evangéliomot hirdették.

Valóban e jelben tartatunk meg. Értsük meg mindnyájan és lássák meg az atyák is, a kik arra hivatnak, hogy az egyetemes egyház közszükségleteiről gondoskodjanak.

A nagy egyházak ügyével már végzett a zsinat. Nem rendelt, csak javasolt. Bizzunk a nagy egyházak vezetőiben, lelkészeiben és híveiben, hogy a protestantizmusban benne foglaltatott öntevékenység eszméje és szelleme szerint önként fokozottabb munkálkodásra buzdulnak s a mit az idő és helyzet követel: a nagy egyházaknak egyházközségekké való átalakítását, az egyes egyház községekné egyházmegyévé szervezését, az egész vonalon új élet és tevékenységnek megindítását, mindenütt keresztül viszik.

Az alföldi, a debreceni egyetem ügyére nézve azonban csak az egyház egyetemétől várhatunk intézkedést s csak a zsinattól reménykedhetünk.

Megvagyunk győződve, hogy a zsinat atyái e reménységet beteljesítik és valóra váltják. Ugy legyen.

Dr. Ferencsy Gyula.

A világosság ünnepén.

— Szegedi Kis István emlékezete. —

Irta és elmondta: *Jánosi Zoltán*, debreceni ev. ref. lelkész.

Elő imádság.

Világosságok Atyja: ime, néped ünnepre gyült, sereglett össze ma; viharfelhős, villámló ég alatt világosság napfényes ünnepére. Felhők fölött szerelmed napja lángol, felhők alatt örömnapp a szívünkben. A honfibúnak zord borulatán aranyderű e napnak öröme.

Komor jelen küzdelmei között; setétarcu, kétes jövő előtt a multba röppen a tekintetünk. Emlékezünk itt egy nagy férfiúról, ki negyedfél századdal ezelőtt, élethalálharcot küzdő hazánknak aranykalászos, vér-, könyharmatos, paripáktól dübörgő rónaságán ezer veszély, ezer halál között — református hitünk hős uttoröje, világosságunk jó vitéze volt. Emlékezünk választott eszközödről, ki a Berettyóparton is lövelte, magas toronyként, lelke dús világát: Szentlelkednek tisztán fénylő világát.

Nem tisztelünk porembert istenül: Istent imádkunk a poremberért. Imádkunk Téged: óh felséges Isten, egyetlen Ur az égen és a földön, ki a világosságot alkotod s teremted a sötétséget viszontag. Imádkunk: óh világosságok Atyja, mert a világosság vitézeit bizony vezérelted fényes győzelemre a sötétség minden hatalma ellen.

A sötétség: teremtményed csupán. A világosság: szerelmes fiad, dicső mivoltod szép sugárzata. Ezért a harcban el nem csüggedünk. A sötétség, világosság csatája másként, bizony, nem is végződhetik; csak a világosság diadalával.

És a világosság e napja is — tetséges Ur, világosságok Atyja — óh hadd legyen dusan gyümölcsöző: a világosság egy diadala — kegyelmedből a Krisztus Jézusért! Amen.

A világosság ünnepén.

(Mező-Turnak 1905, nov. 19-én Szegedi Kis István emlékére és a debreceni egyetem javára tartott ünnepén.)

Es. 45, 6. 7. „Én vagyok az Ur és nincsen több én nálam, ki a világosságot formálom és a sötétséget teremtem“ (Jehova mondja Cyrusnak.)

* * *

Ünneplő Gyülekezet! Embertestvéreim a földi sötétség szívzaggató szenvedéseiben és az égi világosság gyönyörűségei küzdelmeiben! Testvéri szívvel köszöntelek mindnyájatokat e napon, a hazánkra borult villogó sötétség közepette a világosság ünnepén. Köszöntelek titeket, akik a nemzetfüggetlenségért és a népszabadságért küzdő haza különböző vidékeiről zárandokoltatok — ünnepleni a Berettyóparti Athenébe. Különösen köszöntelek titeket, mezőturi testvérek. Szeretettel a ti szerelmeitekért, melylyel ragaszkodtok a mi Urunkhoz, a Jézus Krisztushoz és az ő tiszta evangéliumához a ti őseitől fogva. És köszöntelek titeket igaz becsüléssel a ti világosságot szomjazó nemes lelketekért, atyáitoktól örökölt drága kincsetekért, aranyszívetekért, amely egykor a mi „szemünk fényét“ (Skarica), Magyarország reformátorai seregének egyik drága gyöngyét: Szegedi Kis Istvánt magába zárta és magába zárja örök időkre.

A hizelgéshez én nem értek! Nem is akarok érteni. Mert a „cukrozott nyelvet“ (Shakespeare) szívemből megvetem. *Becsületes meggyőződéssel mondom, hogy a mainál szebb ünneplésben még soha sem volt részem.* Pedig, bizony, nem egyszer ünnepeltem.

Beh sok ünneplő népnek elmondhatnók azt, amit a mi Urunk, Jézus Krisztus mondott az élő prófétákat gyilkoló és a halott prófétáknak siremléket állító farizeusoknak és irástudóknak: „*Jaj néktek képmutató irástudók és farizeusok; mivelhogy építitek a prófétáknak koporsóikat és az igazaknak temetésök helyét ékesgetitek és ezt mondjátok: ha a mi atyáinknak idejökben éltünk volna, nem lettünk volna nekik társaik a prófétáknak öletésökben, azért ti magatok ellen bizonyosságot tesztek, hogy ti fiait vagytok azoknak, kik megölték a prófétákat. Ti is töltsetek be a ti atyáitoknak mértékötet.*“ (Mt. 23, 29—32.)

De Mező-Tur ünneplő népének bizony nem mondhatjuk ezt. Hiszen Mező-Tur a világosság prófétáját, akiért ma buzgón áldjuk a világosságok Atyját, mikor itt élt, akkor is szerette. Szerette és szereti a világosság prófétáját. Szerette és szereti a próféta világosságát: a hívő tudományt és a tudomá-

nyos hitet. Szegedi Kis István kedves tanítványa, lelki fia, képirója és első életrajzírója, Skaricza Máté följegyezte, hogy „*Turban, a Berettyóparti híres városban — Szegedi Kis Istvánt a legnagyobb tisztelettel fogadták és felfogadták 1551-ben az iskola vezetésére, de arra is, hogy egyszer-máskor hitzónoklatokat tartson; mindenkinek egyenesen lámulatos szeretete és ragaszkodása vette őt körül, a népnek az Isten igéje iránti őszinte buzgósága szerint, amelyet Kálmáncsei Sánta Márton munkája és kezdeményezése vésett bele mélyen.*“ Szegedit sok helyen üldözték: sok helyen szerették. De sehol se szerették jobban, mint Mező-Turon. *Óh ez a mai ünneplő szeretet az ősök szent öröksége.* És Mező Tur, mikor a világosság prófétájáról emlékezik és az ő születésének négyszázados ünnepét üli; ugyanakkor áldozatokat hoz a prófeta világosságának, amelyet szeretett a reformáció idejében és szeret ma is! A hívő tudománynak és a tudományos hitnek, a világosság lámpatornyának, minden jók aranyálmának, édes vágyának, szemfényének: a debreceni protestáns egyetemnek. Bizony Mező-Tur napja kétszeresen méltó ünnepe annak a világosságnak, amelynek Szegedi Kis István — „a legtudósabb magyar reformátor“ sok viharral, a sötétség minden hatalmával küzdött, de mindvégig diadalmas bajnoka volt.

És a minden sötétségen diadalmas világosság e méltó ünnepén felvillan a lelkem előtt az Isten könyvének egy ragyogó helye. A bibliának az a verse (Es. 45, 6.) amelyet Szegedi a maga legterjedelmesebb hittani művében (Loci communes etc) legelőször idéz és az e vers után következő vers (Es. 45, 7). Az egy igaz Isten, Jehova mondja világverő Cyrus királynak, a két főistent hívő persának: „*Én vagyok az Ur és nincsen több én nálam, ki a világosságot formálom és a sötétséget teremtem.*“

K. T. függesztjük ez ünnepi órában figyelmünket a felolvasott igékre. Hívjuk segítségül szívünk mélyében a világosságok Atyját — a Szegedi Kis István énekének szavaival:

„Világosítsd elménket
Hogy érthessük igédet“

És az Atya világosságában lássuk

1. azt a sötétséget és azt a világosságot, amelyet amaz egyellen Ur teremt — és
2. azt az egyellen Urat, aki ezt a sötétséget és világosságot teremti.

* * *

A kedves, bájos, színes, illatos, hervadhatatlan „Virágregéknek“ szelidlelkű szerzője a természetet így szólítja meg:

„Szent természet, dajkálkodó anyám.
(Tompa.)

Az ember Atyja: Isten. Anyja pedig: a természet. És, mint az egyes ember, úgy az egész emberiség is: anyja öléből, anyja kebeléről indul a világnak, a maga útjára. Az ősemberiség a természet anyakeblén pihen. Lakóhelye, szerszáma, öltö-zete, étele és itala: mind-mind a természet első kézből való ajándoka. Az emberiség ősfoglalkozásai: a vadászat, halászat és az ebből fejlődött állattenyésztés, másfelől a gyümölcszedés, gyökérgyűjtés és az ebből fejlődött földmívelés (Westermarck) — egytől-egyig olyan kapcsolatok, amelyek az embert az anyatermészethez fűzik.

A vallások között is a természetvallások a legrégebbek. És ez nem valami eretnek tudomány; mert Pál apl. maga mondja Rom. 1, 20.-ban, hogy *az Isten láthatatlan dolgai, t. i. örök hatalma és Isten-sége a világ teremtésétől kezdve a teremtett dolgokból megértetvén, megláttatnak.* A természet az emberi értelemnek a világ teremtése óta hirdeti az Isten láthatatlan dolgait. A természetvallás olyan régi, mint az emberiség.

És a természetvallások fogalmai, eszméi — amint már a nevük jelzi — a természet tüneményeiből és tárgyaiból szűrődnek le. Az éjjel és nappal váltakozásának tüneménye is jó korán átment a vallás gondolatvilágába. Valószínűleg a legkorábban. Mert az éjjel és nappal váltakozásánál semmi sem ragadhatta meg előbb a gondolkozó ember figyelmét. Így a sötétség és a világosság a természetvallás fogalomvilágában és nyelvében már a művelődés gyermekkorában helyet foglalt. Még pedig első helyet, uralkodó helyet. A természetvallásokból azután a magasabbrendű, az erkölcsi vallásokba is által ment az egymással birkozó sötétségnek és világosságnak a fogalma. Az ó testamentom és az új testamentom is — különösen a János apostol művei, sűrűn emlegetik a sötétséget és világosságot.

E két szó a biblia legtöbb helyén átvitt értelemben fordul elő és valósággal jelkép (symbolum) gyanánt szerepel.

A sötétség: a tudatlanság, hitetlenség, gyűlölet, bűn, nyomor, halál, kárhozat.

A világosság: a tudás, hit, szeretet, erény, boldogság, élet, idvesség.

Es K. T. a sötétség és a világosság ma is küzd egymással. Nemcsak természeti értelemben, hanem szellemi, erkölcsi értelemben is.

A sötétség tábora két seregbe oszlik. Az egyik sereg: a tudományellenes hit. A másik sereg: a hitellenes tudomány.

*A tudományellenes hit az a vak hit, amely az emberi tekintélyen, a csalatkozhatatlannak állított emberi tekintélyen alapszik és épen ezért az egyéni önállóságnak, a szabad vizsgálódásnak, a lelkiismereti szabadságnak természetes és engesztelhetetlen ellensége. Annak a szénégetőnek a hite ez, aki erre a kérdésre: „mit hiszsz?” így felelt: „*azt hiszem, amit az egyház hiszen*” és erre a kérdésre: „*hát az egyház mit hiszen?*” így felelt: „*azt hiszi, amit én hiszek.*” Ez ellen a hit ellen küzdöttek a reformátorok, a világosság hősei és ezek között a mi Szege-dink. Ennek a hitnek természete a vakság. Eredendő bűne a türelmetlenség. Ellenkező és eltérő hittel szemben bevallott jelszava, hogy „*a vallásos türelem istentelen és képtelen dolog.*” (Perrone) A tudományt ez a hit csak azért karolja körül, hogy megbénítsa, hogy ölelésével annak a szárnyait le-szorítsa. Mint általában a szabadsággal csak azért kaczerkodik, hogy a maga zsarnokuralmát biztosítsa: úgy a tudomány szabadságát is csak azért hirdeti, hogy a maga korlátolt, a maga setét gondolatvilágának elnézést és háborítlan terjeszkedést biztosítson. *Rabszolgának kell neki a tudomány, nem szabad testvérnek. Giordano (Dsordanó) Brunót a szabad tudomány a szabad bölcsészet vértanúját, 1600. febr. 17-én Rómában máglyára vitte. És előtte és utána milliókat hasonló ok miatt. És a természete, a lelke ma is ugyanaz. Csak az eszközei finomab-**

bak valamivel. Erkölcei pedig tudománygyűlöle-tének édes gyermekei. Pompásan jellemzi erkölceit Franciaországban, Bretagne-ban „*a gyűlölet Ma-donnájának*” temploma, melyben a kikapós asszony gyűlölt férjének, az örökségre sovárgó fiu örök-hagyó édes atyjának haláláért imádkozik Szűz Má-riához. (Costa Guimaraens). „*Kiváló utazónkat, Vámbéri Armit* az ilyen példák indíthatták arra a, különben elfogult nyilatkozatra, hogy *a vallásnak erkölcs-nemesítő hatását nem látta sehol.* És csak ter-mészetes, hogy az ilyen szellem és erkölcs mezején tuján szaporodnak a nyomornak, az elégedetlenség-nek tövisbokrai (Laveleye).

Ami pedig *a hitellenes tudományt* illeti: ez „*régi hírében fogyatkozott immár.*” A tudósok egész serege hirdeti, amit egy világhírű magyar tu-dós mondott: *az anyagelviség (materialismus) csődbe jutott.* (Dr. Apáthy István) Már pedig az anyagelvi-ség ugynevezett tudománya volt a hit legádázabb ellensége. De azért még mindig nincs egészen le-győzve az a tudomány, az a bölcsészet, mely *az Istenfogalomra valóságos hajtó valasztatot rendez* (Kunfi Zsigmond). Még azok között is, akik a ter-mészettudomány mezején az anyagelviség csődjét hirdetik, vannak olyanok, akik *a hitet az álommal és a költészettel állítják egy színvonalra.* (Apáthy). Ez a tudomány az emberi elme fényét erőszakkal mécs-világgá zsugorítja össze: mécsvilággá a világegye-tem ismeretlenségének nagy sötétségében. Kutatása elvész a részletekben, a látható világban, mint egy homok sivatagban a párkányhegyek vizei. Az Isten előtte legjobb esetben: a nagy ismeretlen; de több-nyire agyrém. Ő maga nem tud, nem akar repülni: és a kik tudnak, akik akarnak, azoknak a szár-nyát el akarja metélni. *Amilyen türelmetlen a tuda-mánnyal szemben a tudományellenes hit: olyan türel-metlen a hittel szemben a hitellenes tudomány.* Egy-másnak is ellenségei. De azért közösen támadják a világosságot. Gyűlölik egymást az ördögök. De még jobban gyűlölik az angyalt. A marakodó gonoszok a jó ellen össze szoktak békülni. És a hitellenes tudomány miveltsege csak csillogó zománcz. Az egyoldaluan fejlesztett agyvelőben fészkel: nem a szívben, nem a jellemben. Erkölce: merő formáság, pusztá illendőség. *A szunyogot megszüri, a tevét el-nyeli.* (Mt. 23, 24.) És a boldogsága: külső fény, belső üresség, lelki sivárság, szívbeli elégedetlenség. Két szóval: *ezifra nyomoruság!*

De a sötétség táborának két seregével szem-ben ott áll a *világosság* táborának két serege. Az egyik: *a tudományos hit.* A másik: *a hívő tuda-mány.*

A tudományos hit az a hit, amely szabad vizs-gálódásban, észszerű meggyőződésben gyökerezik és a szabadon kutató tudományt, mint ikertestvérét, öleli keblére. A művelődés történelme hálásan ismeri el azokat a nagy és önzetlen szolgálatokat, amelyeket ez a hit a századok során tett, és ma is tesz az igaz tudománynak. Ez a hit a világosság maga. És épen ezért nem retteg a világosságtól. Ez a hit a világosság lámpatornyainak, az iskolák-nak, önfeláldozó építője és fentartója. A pelikán-mese valósága, mert a maga vérével táplálja gyer-mekeit. Ez a hit emelt a magyar népnek a sötétség századai után iskolákat. A XVI. században Ma-gyarországon összesen 164. iskola volt: ebből 34. katolikus, 9. unitárius és 121 protestans. (Fraknoi)

Vilmos). A XVII-ik században pedig 805. iskola volt Magyarországon: ebből 47. katolikus, 8. unitarius és 750 protestáns. (Hellebrant Árpád). És ez a hit ma is nagy áldozatokat hoz a tudománynak. Népiskolákat, középiskolákat, leánynevelő intézeteket, tanítóképzőket, főiskolákat tart fent. Most pedig építő munkáját meg akarja koronázni a protestáns magyar egyetemen: a debreczeni universitással.

Másfelől a *hivő tudomány* az a tudomány, amely a hitet, mint édes testvérét szereti, támogatja, segíti. Az emberi lélek magasabb rendeltetését nem tagadja meg; sőt ennek az utját egyengeti minden erejével. A *tudományos hit: Jézus Krisztus*. A *hivő tudomány: Keresztelő János*. A *hivő tudomány* nem ernyed belé a látható világnak részleteibe; hanem sasszárnyakon felesattog a láthatatlan világ felsőegységéhez. A teremtettségéből felemelkedik a Teremtőhöz. A hitellenes tudomány a testi szem távcsövével nem találja Istent a csillagvilágban (Laplace). *De a hivő tudomány a lelki szem — a következtető értelem — hatalmas távcsövével a csillagvilágban megtalálja Istent.*

Őh a tudományos hit és a *hivő tudomány* ikertestvére egymásnak. És ez az ikertestvér a leggyönyörűbben megegyezik.

De nem úgy, mint az az újabb hittudományi iskola szeretné, amely a Kant százéves bölcséletének alapján állva úgy tanít, hogy *az Isten léte nem lehet elméleti megismerés tárgya* (Ritschl); Isten lételet bizonyítani lehetetlen; de hinni kell. Ennek a felfogásnak az üres visszhangja a közbeszédben az, hogy *„ahol végződik a tudás, ott kezdődik a hit.”* Ez a kérdésnek nem megoldása, hanem megkerülése. És ezzel a gyáva megkerüléssel szemben föltétlenül igaza van Büchnernek, az Isten-tagadónak, mikor ezt mondja: *„A Kant féle ismeretelmélet valósággal a legrosszabb támasz, melyhez valaha támaszkodott a hittudomány; mert egy olyan Isten, kit nem lehet megismerni, bizony nem a tudásnak hanem a vakhitnek a tárgya.”*

Hit és tudás csak a reformáció felfogásának, gondolkodásának tömör szikláján ölelkezhetik egymással. Ennek a felfogásnak, ennek a gondolkodásnak pedig Jézus Krisztus tanítása az alapja. *Kálvin János* meghatározása szerint a hit nem egyéb, mint *„az irántunk való isteni jó akarathoz erős és bizonyos megismerése, mely a Krisztusban való ingyen kegyelmi ígéretnek igazságán alapszik és melyet a Szentlélek mind elménkben kijelent, mind szivünkben megpecsétel.”* (Instit. III. 2, 7.) Helyes meghatározás! A hitnek az ismeret, a tudás a gyökere és az elme a gyökértápláló talaja. Krisztus Urunk is azt prédikálta, hogy az Istenige buzaszemci az értelmén át hullanak a sziv talajára. (Mt. 13, 19. 22.)

Sem a bibliában, sem a hamisítatlan kálvinis musban nincsen semmi gyökere annak a léha felfogásnak, hogy *„ahol végződik a tudás, ott kezdődik a hit.”* A hitben mindenestre földolog a hűség. (fides, πίστις). De tudás is van benne. *Tudás a gyökere, bizalom a törzse, szeretet a koronája, igaz beszéd a virága és jótett a gyümölcse.* Ez a keresztény hit.

Es annak a tudásnak, mely a keresztény hit gyökere, a többi tudással összhangban kell állania. *Az igazság egy. Épen azért az igazságról való emberi*

tudásnak is egységesnek kell lennie. Az összes tudományoknak kölcsönösen igazodniok kell egymáshoz. Azt, hogy minden tudomány ő hozzá igazodjék, nem követelheti egy tudomány sem. Nem követelheti a hittudomány, mert pl. a hitnézetek rendszerének sem szabad minden bírálatot és minden haladást kizáró merevséget tulajdonítani. Az az ismeret, amely bírálatot nem tűr és haladást nem ismer: nem tudomány, hanem rögeszme. És a tudományos hit egyházának, a protestáns egyháznak vezérelve az, hogy *„az egyházat folyton reformálni kell.”* De a természettudomány sem követelhet magának kizárólagos uralmat. Egy magyar tudós mondá: *„A természet törvényeivel ellentétben nem állhat semmi igazság.”* (Ápáthy). És ez való. De a természet törvényeivel: amint azok vannak és nem, amint mi tudjuk, vagy tudni véljük azokat. Épen ezért nem vehető komolyan ugyancsak e tudós az a másik mondása, hogy *„minden tudomány csak akkor vehető komolyan, ha a természettudományoktól megállapított igazságokkal összhangzásba jut.”* Ki biztosít bennünket arról, hogy a természettudomány igazságmegállapításaiba tévedés be nem csuszhatik és minden igazság, amelyet a természettudomány megállapít, valóban igazság? *A természettudományban sem szabad merev dogmákat csinálni* (Ápáthy). Imé, a most említett magyar tudós azt mondja, hogy *az életjelenségeket és a lelki jelenségeket pusztán természettani és vegytani törvényekkel nem lehet megfejtani.* Egy világhírű német tudós pedig azt mondja, hogy *a tudat elő állása merőben az agyvelőállomány vegytani változásaitól függ.* (Häckel). Az ellentmondás teljes és világos. Hol van hát az a természettudományi igazság, amely teljes joggal megkövetelhetné, hogy a többi tudománynak minden igazsága hozzá igazodjék!? Ismétlem, hogy a tudományok egymáshoz való igazodásának kölcsönösnek kell lennie. A tudományok szabadsága is ezt kívánja. *Szabad köztársaság a tudományok országa: nem zsarnok egyeduralom.*

Ha az, hogy a bölcsélet és minden tudomány szolgáloja (ancilla) volt a hittudománynak, nem volt helyes: akkor az se helyes, hogy minden tudomány rabszolgája legyen a természettudománynak.

És ebben a kölcsönös függésben és kölcsönös szabadságban a hittudomány a többi tudománnyal, a hit a tudással a leggyönyörűbben megegyezik.

Például ott van a hittudományban a csoda fogalma. Újabban a csodáról az a képtelen felfogás van elterjedve, hogy az nem egyéb, mint a természet rendjének Isten hatalmától, üdvtörténeti célból való általtörése. Hogy ez a felfogás a szemébe kacag minden tudásunknak, az bizonyos. De az is bizonyos, hogy a hittudományban sincsen semmi helye. Mert a világ bölcs Királyával szemben valóságos felségsértés. *A bölcs Isten nem tördeli össze a maga művét, mint a végeseszü ember.* És a reformátorok hittudománya ezt a képtelen csodafogalmat nem is ösmeri. A mi *Szegedink* például a természeti csodákat *mindennapiakra és rendkívüliekre osztja fel. Mindennapi természeti csodák — szerinte — azok, amelyek „mindennap szemünk előtt forognak és belénk semmi bámulatot nem öntenek, mert megszokottak, amilyenek a napnak és a holdnak változásai, a születések stb.”* A *rendkívüli természeti csodák* pedig, vagyis: a tulajdonképeni csodák nem egyebek mint *„Istennek bizonyos, szokatlan, szembe szökő művei, amelyeket Isten*

hatalma cselekszik és amelyektől indítván az emberek elméi az igazságnak hinni kezdenek. (Locis communes etc.) A természeti rend általtörésének hirehamva sincs itt. *Isten hatalmának szokatlan, szembe-
szökő, igazságra vezérlő műve a csoda.* Istenre és a természetre nézve csoda nincsen, csak mi reánk, végeseszü emberekre nézve van. És a bibliai csodák nem a természet tökéletes rendjét törlik keresztül, hanem csak az emberi természetismeret tökéletlen rendjében folynak le. *Épen ezért, csakis ezért csodák.* Imhol: eképen ölelik egymást a hit és a tudás, ez ikerangyalok. És amerre járnak: ragyog a rög, virág fakad kopár kőszirteken. Nyomukban jár az igazi műveltség: az elmének, a szívnek és az akaratnak összhangzatos műveltsége. És követi őket a jóllét, a boldogság. (Laveleye.)

* * *

De, miután eképen már láttuk azt a sötétséget és azt a világosságot, melyet amaz egyetlen Ur teremtet: emeljük szemünket *amaz egyetlen Urra, ki ezt a sötétséget és ezt a világosságot teremti.*

Ez a fölpillantás nemcsak a szemünket emeli föl, hanem a szívünket is.

Küzd hát egymással a két hatalmas tábor: a sötétségnek és a világosságnak tőmérdek tábora. Örökös a harcuk. Nem is lehet közöttük békesség: míg egyik a másikat le nem győzi, el nem tiporja, meg nem semmisíti. Nem alkudoznak és nem teszik le a fegyverüket soha. Jól mondja Pál apostol: *„Micsoda közti van a világosságnak a sötétséghez?”* (2. Cor. 6, 14.)

Es az örök harcban és a roppant küzdelemben a mi kicsinyhitőségünk nem egyszer olyannak látja a sötétséget, mint a csillagtalan éjféli és a világosságot olyannak, mint a parányi mécsvilág a csillagtalan éjtszakában. E sötétségnek és e világosságnak találkozásában is, óh be sokszor megvalósul, amit a költő zeng a bánya mélyében:

„Ezer öltre vagyok ide lenn a
Föld ölében,
Hol az ősi örök éj tanyázik
Vadsötéten.
A kis lámpa reszkető sugára
Félve néz a zordon éj arcára,
Mint a sasra a galamb.” (Petőfi.)

De mit félünk mi kicsinyhitűek?! A gomolygó, a kavargó küzdelemben, a melyben a fény az árnynyal összeomlik és birkózik, ledörög az égből az Úrnak szózata, Jehována k, a történelem élő Istenének szózata: *„Én vagyok az Ur és nincsen több én nálam, ki a világosságot formálom és sötétséget teremtem!”*

Az a világverő Cyrus király, akihez Jehova e szavakat intézi, persa király volt. És a persák, amint jól tudjátok, két, egymással küzdő főistenben hittek. Az egyik főisten (Ahura Mazda, Ormazd) a világosságnak és a jónak istene volt. A másik főisten (Anro Mainyu, Ahrimán) a sötétségnek és a rossznak istene volt. Ezek az istenek, a persa vallás: a Zarat-hustra vallása szerint, örökös harcban állottak egymással. Seregük alsóbb-rendű szellemekből és emberekből állott.

De a persák vallása szerint is az a célja, vége a nagy küzdelemnek, a világfejlődésnek, hogy elpusztul a sötétség, a rossz és győz a világosság, a jó. Az

utolsó időkben rettenetes tűzvész emészti meg a látható világot, a föld — a benne lévő érecekkel együtt — megolvad és ebben az izzó tömegben minden lélek megtisztul a bűntől és azután általmegy az örök boldogságba.

Imhol: még a persák is hittek a világosság diadalmában. Pedig az ő vallásukban két külön isten volt a sötétség és a világosság Ura.

Hogyne hinnénk hát a világosság diadalmában mi!? Mi, akik tudjuk, hogy a világosságot és a sötétséget egy Uristen teremti és ezeknek harcát egy Uristen igazgatja!?

Óh hogyne hinnénk a világosság diadalmában, mikor tudjuk, hogy az egyetlen Uristen, ki a világosságot formálja és a sötétséget teremti, a világosságok atyja (Jak. 1, 17.) és nem a sötétségek Atyja!? A sötétség csupán teremtménye Néki. De a világosság: fia! A teremtmény nem egy a teremttővel. De a fiu egy az atyával. (Ján. 10, 30.) És a világosság Atyja: világosság Maga is! János apostol hirdeti: *„Az Isten világosság és Ő benne nincsen semmi sötétség.”* (1. Ján. 1, 5.)

Az Isten világosság. De az Isten mindenható. Épen ezért a világosság is mindenható.

És a mindenható világosság legyőzi a sötétséget. A tudás, hit, szeretet, erény, boldogság, élet, idvesség legyőzi a tudatlanságot, hitetlenséget, gyűlöletet, bűnt, nyomort, halált, kárhozatot. E világnak ama nagy világossága mondá: *„Bizzatok, én meggyőztem a világot.”* (Ján. 16, 33.)

Ez a csodás, fenséges mindenség: a fény világa. Mert a végtelen világúrt betöltő világosságban a sötét bolygók csak parányi porszemek és a bolygók árnyékai csak porszemek árnyékai. Világosság, világosság mindenütt!

Igy lesz majd egykor a láthatatlan világban is: a lelkek mindenségében. Sőt még nagyobb lesz itt a világosság győzelme. A pathmosi látnok hirdeti a mennyekből szállott uj Jeruzsálemről: *„Ott éjtszaka nem léssen és nem szükkölnének szövétnek világossága nélkül, sem a napnak világossága nélkül: mert az Uristen világosítja meg őket és országolnak mindörökkön örökké.”* (Jel. 22, 5.)

Óh felséges győzedelme a világosságnak! Isten nélkül ábránd vagy te. Istennel igaz reménység, mely meg nem szégyenit! (Róm. 5, 5.)

* * *

Ü. Gy. Szegedi Kis Istvánról, a leg tudósabb magyar reformátorról emlékezünk e napon. Az ő szelid szívében a hit és tudás, a tudományos hit és hívő tudomány esőlgatta egymást: aranykalitkában két szerelmes, fehér galamb. Már legelső életirója ezt mondja róla: *„Megmutatta, hogy a tudós embernek vallásosnak is kell lennie mindenkor.”* (Skaricza).

Szegedi Kis Istvan másfél esztendeig Turon tanárkodott. Egy évtized mulva, másfél esztendei, kínos török rabságából Debrecenbe vitte őt szekerén egy Debrecenvárosi tekintélyes polgár (Duskás Ferencz). És 1200 forintban megállapított váltságdíjnak több, mint egyhatodát (Skaricza) Debrecen város áldozatra kész polgárai rakták össze.

Most ez események megfordított rendben ismétlődnek. Szegedi Kis Istvánt márma szegénységünk tartja bilincsek közt. Rettenetes rabság! Rosszabb talán még a török rabságnál is. Mindent elkövetünk, hogy megszabadítsuk, hogy lefizessük a váltság-díját.

Legtöbbet áldoz Debrecen városa. De áldoznak mások is: egyesek, városok. És ime: Tur is, Mezőtur is hozza áldozatát, hogy Debrecenben Szegedi szabadon megjelenhessék s tanithasson.

Az élő Szegedi Kis Istvánnak ki Mezőtur tanára volt, váltságdíját Debrecen is fizette. És az örökélt Szegedi Kis Istvánnak, ki Debrecen tanára lesz, váltságdíját Mezőtur is fizeti.

Mert Szegedi Kis István, a tudós reformátor: a protestáns tudomány, a protestáns egyetem!

Szegedi Kis István feltámadásának az ideje van most.

Halála csöndes volt. Halkan susogta környezetének: „Távolítsatok el gondosan minden zajt: zárjátok be az ablakokat is!” (Skaricza.)

Feltámadása is csöndes legyen. Csöndes, de áldott. Ne zajban, csillogásban: hanem szivekben, áldozatokban támadjon föl Szegedi Kis István.

Mezőturt és Debrecent, e két nagy református várost, amelyet a Szegedi földi életének fonala összefűzött: hadd fűzze össze a Szegedi örökéletének aranyfonala is.

Ölekezzék e két szerelmes város!

És az ölekezők felett az ég aranyfelhőiben látom Jézusunkat, szemében örömkönnnyekkel. És hallom a földre lezengő szózatát: „Ti vagytok e világ világhossága!” (Mt. 5, 14.) Amen.

Szegedi Kiss István.

Apostolnak lenni bizony
Nem valami jó kenyér volt,
Abba az időbe sem.
Élted sorján végig nézve
„Krisztusnak serény vitéze”
Könybe lábba a szemem!

Átal mentél annyi minden
Küzködésen, szenvedésen,
Hogy végig gondolni sok.
Kiesufoltak, megdobáltak,
Lábad alá vermet ástak
A pogány hatalmasak.

Kenyeredet megmérgezték,
Takaródat lehuzgálták,
És kergettek szüntelen
Lelked mégis le nem roskadt,
Sebeidet büszkén hrdtad,
Testeden és lelken.

Óh milyen szép, milyen tiszta,
Milyen áldott fény lehetett
A te vezérsillagod!
Hogy így át ezer veszélyen,
Tépő tövis-erdőségen
Vitt, vezérelt, biztatott!

Vitt, vezérelt, biztatott és
Nem engedett elesüggédni,
Rendületlen nagy hited
Hogy szent az ügy, a mely mellett
Fegyveredet fölemelted,
S a jövőd a tied.

Nem engedett csüggedni
Az igazság öntudatja,

Mely lelken ragyogott.
Hited, hazád hű szerelme
Megacélzott, s fölemelte
Verejtékes homlokod!

Minden nyomod legyen áldott
Mi szép magyar vallásunknak
Tudós, nagy apostola!
Itt és e hazán keresztül,
Valahol csak tisztán zendül
Krisztus evangyéljoma!

S haló porod mig eláldjuk:
Hadd tanuljunk a példádon
Csüggni hiten és hazán
És mellettünk rosszba, jóba
Csüggedetlen, — férfi módra,
Megállani magyarán!

Szegedi Kis István pályafutása.

— Előadta Balogh Ferencz debreceni hittanár. —

I. Szegedi külföldön.

A hazában magasabb rendű főiskolák nem valának a mohácsi vész után, a Hunyadi Mátyás kezdete egyetem is letörpült a törpe utódok kezén; könyvtára is szét hordatott, mint a velencei tükör darabjai. Szegedi is a külső egyetemeken (Bécs, Krakkó) nyerte magasabb kiképeztetését, de ott a régi irány honolt, a századot uraló nagy eszme Wittenberg egyeteméből indult, Európában onnan kezdett terjedni az új világhosság; meglelt férfi korában (37. évében) Szegedi is oda vonzódott, Luther és Melancthon közvetlen hatására a hitújítás bajnokává lett. Örök nyomát hordta hatásuknak, evangyéliumi tudománnyal töltözve és könyvtárt szerezve jött haza hittudori címmel a 3 évi ottlét után. (1545.) Ekkor hazánk már 3 részre volt széttagolva a német, a török külön országrészt birt. Erdély és vidéke külön magyar fejedelem alatt a nemzeti királyság maradék képviselője századokon át „Dörgött Mohácsnál . . . földre zuhant a hon. Háromba tépve reszketének tagjai.” („Méliusz” emlék költemény 1872-ből.)

II. Szegedi tanári pályája.

Előbb a csanádi iskolában nyert (1545) alkalmazást, melynek püspöksége a török vész miatt akkorra elpusztult, a lakosok a hitjavításhoz fordultak, jeles tanítót nyertek. De a hitújítás hatalmas ellensége a váradi püspök, Martinuzzi, kinek hatalma alatt volt Csanád, az ő udvarnagya és sógora a kegyetlen Perusics Gáspár által elűzette onnan, Perusics maga durván bántalmazta a tanítót, könyveit pedig elszedette . . . Szegedi első bujdosásra indult, az üldözött haza bus fiaként.

Jobb otthont talált (1546.) a gyulai iskolában a várkapitány Patócsi Ferencz védszárnyai alatt, aki mint várkapitány rokonszenvezett az ujhittel; később maga is török áldozatként veszté életét. Egy év múlva a tekintélyesebb Ceglédre hivatott, a hol Melancthon hitrendszerét is előadta 2 és fél évig. Hire nőtt, a délvidék hatalmas parancsnoka Petrovics Péter Temesvárra hívta őt (1549.) kegyesen méltányolta nagy tudományát, szeretete jeléül róka prémes magyar mentével ajándékozta meg. Mellette még két lelkész működött ott, Kristóf és Gergely; sőt e nagy katona

főiskolává akarta fejleszteni a temesvárit . . . egyetem eszméje mozgott lelkében. hajh! de a politikai nagy változások eltemettek itt mindent. Izabella királyné fondorló főminisztere, Martinuzzi, a váradi püspök, lemondatta a királynét Erdély trónjáról, átadta azt a német császárnak, Temesvárról le kellett mondania Petrovicsnak, helyét a császáriak a vad katolikus Losonezi Istvánnak adták át, a ki rommá tet a hitújítás munkáját, elüzte a lelkészeket, Szegedi újra bujdosásnak indult a 3 évi szép sikerű munka után (1551). Petrovics később Erdély függetlenségének kivívójává lett s megboszulva Martinuzzi árulását. Ő volt az a szabadság hős, aki kivívta Erdély függetlenségét (1556.) a némettől, s vissza hozta Izabellát a kis királyfival. A már hír koszoruzta Szegedit ekkor fogadta *Mező-Tur* nagy tisztességgel, hová volt tanítványai is utánna sereglettek. Itteni másfélévi működése olylyá lett, mint a jó földbe vetett mag, mely a pusztító viharok után is kihajt, ime fentmaradt e régi iskola, itt áll előttünk erőben ma is, míg a temesvári oda lett, talán végkép . . . Tur él és virul. Ez teszi Szegedi hatását itt áldáossá. A török vész és a császári hadak működése azonban megviselte e várost is, török kézbe jutott (1552.) és Szegedi újra menekült, *Békésen* rejtőzködött, nem sok ideig, itt meg a császári zsoldosok zsákmányolták el mindenét, *Tolnára* nyert meghívást (1553.) ezzel végbucsut vett a mai tisztantuli kerülettől. Azon Tolna hívta meg, hol a legelső virágzó iskola állt a török hódoltság alatt, egy év mulva azonban a baranyai első püspöktől a Laskóiak kérték papjoknak Szegedit (1554), a püspök Sztárai pappá avatta őt. — Végződött tanári pályája.

III. Szegedi papi pályája.

A török hódoltság alatt itt *Laskón* négy évig szolgált hiven. A császáriak kezén levő erőd *Szigetvár* buzgó református parancsnoka hős Horváth Márk (Zrinyi Miklós előde) sokszor meghita Szegedit, kit főpapjának címzett, a várba urvacsora osztásra és predikálásra s mindennemű jóságával kitűntette, jutalmazta. Ezek a látogatások valának az ő légatiói, a nagy legatiót nagy legatusként szolgált. Egy új Petrovics állt mellette, s hogy közelebb lehessen hozzá meghívatta *Kálmáncsára* lelkésznek (1558) Somogyba. Ekkor vált kétfelé a baranyai püspökség, egyik felének látogatása Szegedire bizatott, innen a főpap nevezet. Őt és fél évi szolgálata alatt halotta *Szigetvár* kétizbeni hősi megvédését a török ellen; a védelem alatt fővédnöke golyó miatt bénává lett s ott kellett hagynia a hősi mezőt, el is halt. Elkövetkezett Szegedire is a leggyászosabb fordulat ellenségei bevádolták a pécsi bég előtt, hogy az ellenség, a császáriak, táborába sokszor át futkos (célzás a szigetvári papi szolgálatra) s mint kémet a bég bosszuleső darabontjai a templomban elfogták és Kaposvárra foglyul hurcolták (1561), hiába mentek a jó kálmáncsaiak ajándékokkal a béghez kikérni őt, helyzete sulyosbult, tömlöcbe vetették s nagy váltásdíjat követeltek érte, mely felül multa anyagi erejüket. A bég Szolnokra helyeztetvén át, magával hurcolta drága foglyát s ott embertelenül sanyargatta, korbácsosá vérig verette; a gyulai gyülekezetben és máshol, a merre csak szolgált, közimádságok mondattak érette. Erdély ifju fejedelme (János Zsigmond) tekintélyes embereket, köztük Juhász Péter debreceni lelkészt, küldött oda a kiszabadítás végett, de

hiába! sorsa a kinok közt, csak rövid időre enyhült . . . mignem a sok paptársak látogatása folytán egy ráckevei (előbb gyulai) nagy kereskedő (Mező Ferencz) neje Baranyai Ilona meglátta útutaztában a szenvedő főpapot lealázott állapotában. Megvolt hatva . . . s amit fejedelmi beavatkozás ki nem vihetett, férje segítségével ő vitte ki, férjének 1200 frtért kiadta a kegyéleti főnök a foglyot s most már Duskás Ferencz debreceni polgár vitte Debrecenbe a megszabadított lelkészt, itt és Kálmáncsáig való utjában a hivek adakozásából megtérült a váltság díj. Viszont láthatta érte gyászt öltött hallgatóit, de engedett a *ráckeveiek* hívásának és 1563. husvét óta ott folytatta és végzte be változatos papi pályát, hol kiszabadítója Mező Ferencz lakott. E tizenegy év már nyugalmas volt, a polgárok a Kádas, Paksi, Literátus családok hévvel kedvelték, s boldog éveit itt tölté a béke és szeretet ölen. A Pestvidéki 35 egyházat mint püspök kormányozta. Itt fejezte be irodalmi nagy munkáit, itt halt meg 1572 május 2 án 67 éves korában. Itt domborult rá a sirhalom. Sirtáblájára jegyzett sorokból méltán illet rá:

„Vészes, változatos egész életén át
Hintette mindenütt égi adományát.“

IV. Szegedi hatása külföldön halála után.

Szinte csodálni lehet mikép irhatott ő annyi tudományos művet vándorló életutjában. Európa akkor kezdte ismerni, mikor már nem élt. Halálát a református világ és akkori szellemi intézője, Kálvin utóda, a zsoldár fordító Béza Tódor, genfi lelkész megsiratta s a legnagyobb méltatással, dícsérettel halmozta el. Legnagyobb műve a *Hittan* (506 ivretű oldal) halála után jelent meg (1585.) Bázelen, s hogy azt Európa tudósai széles körben olvasták, mutatja, hogy 20 év alatt 5 kiadása fogyott el. En 1865-ben kaptam a messze skótoktól egy példányt belőle, elhatott oda is. Az unitáriusok cáfolatára írt másik nyomós művét „*Assertio*“ maga Béza adta ki Genfben (1573.) De legkapósabb és híres munkája volt a „*Római pápák tüköre*“ című műve, a melyet fia ifj. Szegedi István Bázelen adott ki atyja barátjának Kádas Péternek ajánlva és másik barátja Paksi Imre költségén (1584.) A kevi hivek holta után is áldoztak nagy papjok emlékének. Ez áldozat tartósabb hatásu volt a sirköveknél! E művét Szegedi halála után 50 év mulva 4-edszer adták ki és olvasták, németre is lefordították. Holta után járta be a Szegedi neve a tudós Európát, szellemileg külföldön élt, a magyar név a tudományok egén ragyogott, azért érdemelte meg a „legtudományosabb reformátor“ nevet. Sok szenvedéseieért e fényes utóélet volt az utánna következő nemzedéknek széleskörben s a hazán kívül megnyilatkozott hálája, kegyelete!

V. A hű tanítvány.

Különös jutalom, mondhatni felülről való ajándék, hogy a sokat szenvedett munkás, apostoli férfiú oly tanítványt és utódot nyert, a ki szeretetével és buzgalmával megőrizte, századokra megörökítette mestere és 2-ik atyja életét s vele együtt él lelkileg az utókor előtt. Az apostolok közt csak Pál volt oly szerencsés, hogy egy tanítványa és segéde Lukács evangélista leírta részletesen életét . . . ennek köszönhető, hogy mind e mai napig legtöbbet tudunk Pál apostolról. Szegedi hű tanítványa *Skaricza Máté* volt, a ki Ráczkevi született, a ki ott

tanult, a kit Szegedi gondozott, vezetett a ki házá-
nál lakott, asztaláról evett, a ki másolta munkáit;
a kit ő képzett, küldött iskolákra polgár barátjai
pénz segélyeivel és saját adományaival fél Európát
beutaztatta vele, a ki az ő segédlelkésze „papocskája”
lett; a ki aztán élte végén ápolta, tartotta felette a
gyászbeszédet, megírta sirtábláját. Ez a hü tanítvá-
ny írta meg részletesen mestere ajkáról és a kör-
nyezettől vett adatokból *Szegedi életrajzát*, („Vita
Stephani Szegedi”) azt Szegedi nagy műve kiadá-
sakor az elibe ígattatta s a művelt külföld és mi ezen
életrajzból eleveníthetjük magunk elé a nagy refor-
mátor magán, családi és hivatalos tetteit, esemé-
nyeit. A feledés sirjából a történelem támasztja fel
azokat a kik voltak, a kik éltenek; Skaricza törté-
nete feltámasztási mű; általa él ma is a tudatban,
irodalomban, bennünk a tudós tanár és pap, mig
sok társáról, egykoruakról, alig tudunk néhány rövid
vonást

De még többet is tett a hü tanítvány. Rajzo-
láshoz is értvén, fekete rajzban lefestette Szegedi
arcképét abban a diszes magyar mentében, melyet
Petrovics ajándékozott neki s melyet úgy látszik
holtig viselt ünnepélyes alkalomkor. Mái is szem-
lélhetjük földi vonásait az erős Szegedinek, a kül-
föld látta először e vonásokat műve előtt. Nincs
több magyar reformátorunk kinek képét bírónk,
csak Szegedi. Ez is különös kedvezmény, s a ren-
dületlen munkásnak egyik szép földi jutalma. Hiá-
nyos maradna Szegedi hatása, ha meg nem emlé-
keznénk az ő 2-ik *Skariczájáról*, az ő 19-ik századi
életirájáról. Ez a tudós férfiú Földváry László, vác-
hartyáni református lelkész, a ki leszállva történe-
tünk bányá üregeibe, kutató lámpájával, a kort is
felderítő adatokkal bővitve írta meg (1894) Szegedi
legtetyesebb életrajzát, arcképét is a mű előtt ki-
adta. Így igazolódik a költői — látnoki szó „a de-
rék nem fél az idők mohától”. Mind végig hatalmas
mű maradand ez új életrajz. A Hercog-Hauck féle
német nagy *Real Encyclopaedia* 3-ik (most folyó)
kiadásába az én indítványomra vette fel Hauck A.
lipesei tanár Szegedi életét; (X. kötet.) általam írva
már meg is jelent; így a német s általa a világ hittani
irodalmában ismét ismeret tudás tárgyává lett a XX-ik
században a derék magyar reformátor. Ott kell
lenni a magyar szellem nagy alakjának is a világ
mozgató nagy szellemek halhatatlan csarnokában,
bizonyosságul, hogy a keleti magyar faj nem maradt
el a nyugoti fajok műveltségétől.

Végül szóljunk egy *másik tanítványáról* Szeged-
inek, a ki a turiakat közelebről érdekl, mert Tur-
nak és ez iskolának fia, aki majd 300 év után fényt
hozott városára és iskolájára. Ez a férfi Tur város
szülötte az akkori Farkas családból, neve *Turi Pál*-
ként ismeretes, erős barna bőr és haj színe volt,
ezért nevezték kortársai trétásan „zigánynak.” Ez
a Pál Tur iskolájában tanult 1551/52-ben, épen
Szegedi keze alatt, hódolattal volt tanítója iránt,
annak nyelvét, tudományát, szellemét bátorságát
magába vette. A tehetséges tanuló legjobban tudja
tanárát méltatni, bámulni s mintául felvenni. Tur-
ról Pál Wittenbergába ment (1555), onnan vissza-
jöve tolnai tanítóvá lett (1557), tehát Szegedi által
is kezelt iskolában, majd Sajószent-Péterre a Peré-
nyí főispánsága alá és itt hősieleg küzdött a kálvi-
nismus mellett, emiatt menekülnie is kellett, mig-
nem diadallal tért vissza Abauj-Szántóra, ott halt

meg 2 évvel Szegedi halála után. Egyik legnagyobb
buzgalmu kálvinista pap volt. Mikor Kálvin alkotó
nagy műve „A keresztény vallás alapvonalai” (In-
stitutio) a művelt nemzetek között páratlan hódí-
tást tett, Turi Pál verssorral üdvözölte azt, melyet
Szegedi életrajzában Skaricza mentett meg az enyé-
szettől. A kálvinisták körében megtanulták e pár
sort. Mi történt 300 év múlva? A nagy Kálvin
összes munkáit halála 3 százados ünnepén meg-
kezdték Straszburg tudósai kiadni az 1900-ik évre
mind megjelent 59 kötetben. Végül összeszedték az
egész világról a Kálvin alapvető munkájára az egy-
koru nyilatkozatokat. Az atlanti Óceán két partján
élő hittudósoknak legjobban megtetszett Turi Pál
két sora, mert rövid, velős és mindent magába fog-
lal. Eredetiben az így hangzott:

„Praeter apostolicas, post Christi tempora chartas,
Huic peperere libro secula nulla parem.”

Amerikai református testvéreinktől, a legnagyobb
református theologia intézet tanárától Warfieldtől
kaptam a felhívást: tudassam, ki írta ama két
sort? mert kíváncsi reá a tudós világ. Akkor irtam
meg Turi Pál rövid életét angolul a *Szemléjökbe*
(Reformed Review). Imé 300 év után Tur szülötte,
a magyar lelkész Szegedi tanítványa a világhir
szárnyára emelkedett. A két sor Bod Péter fordítá-
sában a XVIII-ik századból így hangzik:

„A szentkönyvek után, kiket a nagy apostolok irtak,
Énnél jobb könyvet még soha senki nem irt.”

A XX-ik században pedig (Balogh F.-től) így
adva vissza magyarul:

„Krisztus apostolainak munkáin kívül,
Kálvin könyvéhez hasonlót az idő nem szül.”

A századok után felcsillámló fényből egy su-
gár Turra, iskolájára és szülőttére is száll.

Legyünk hű nagyjainkhoz, az evangéliomhoz,
a tudományhoz, s a hazához!

Három elveszett paradicsom.

Az első az éden kert volt, melyet szépen plán-
tákkal felékesített vala Ur s holott helyhezteté az
embert, a kit formált vala. Ebben a kertben nevelt
vala az Ur Isten a földből mindenféle fát, melyben
az embernek szeme gyönyörködhetnék és mely ele-
delre jó volna, az életnek fáját is, a kertnek köze-
pette és a jónak s gozosznak tudása fáját.

Folyóvíz jó vala ki Édenből a kertnek nedve-
sítésére és onnét oszol vala el. . . . Ime ilyen volt
az első paradicsom, midőn az ember ártatlan és Is-
tenhez hasonlatos vala. Midőn a föld még munka
nélkül termett és bűn a lelket meg nem mérgezte
volt.

És ez a paradicsom veszett el a tudás fája
miatt.

Tejjel, mézzel folyó Kánaánnak neveztetik a
mi édes magyar hazánk is s az Alföld e Kánaán
paradicsomának.

S ime ez paradicsom is elveszében van a
miatt, hogy a tudásfája meg nem terem rajta.

Pedig régen megtermett, pedig most is meg-
teremne rajta. S ha újra kivirulna, ha újra sudárba
szökne: nem ülne itt nyomorban és szegénységben
a nép.

Nem földmivelő telepek, tornyos faluk: hatalmas városok emelkednének az alföld síkjain s hol most szegénységben és nyomorban ülnek százezrek, milliók élnének gazdagon boldogan.

Ültessétek el földetekre, szivetekbe a minden jó tudásának fáját és örökkön égő szentelt csipke bokrait.

Ültessétek hamar és ne késsetek. Mert ime az első paradicsom is milyen hamar elveszett s a csodás édenkert ott távol nap keleten, milyen hamar pusztasággá változott.

* * *

Azzá lett a *második paradicsom* is, ott a Tigris és Eufrates folyó közén, a melyet már az emkeri kéz és a szorgalmas munka alkotott magának.

A régi kor emlékének ismerői csodás dolgokat tudnak elbeszélni az első emberi nagy miveltség szülőházaja felől, mely Babilon, az Isten Kapuja másnéven Dintir, Isten kertje körül virágzott egykoron.

A tudás és szorgalom, a tehetség és a természet kezet fogtak és hogy egy mesés világot alkossanak, az ezer egy éjszaka tündér világát.

Fényes, mértföldekre nyuló város falai és tornyai nézték magokat a folyam tükörében. Hatalmas paloták, templomok és épületek, a híres függő kertekkel fogadtákbe a gazdag, pompázó sokaságot. Nagy vizesatornák, az élet erei tették mesés termékenységüvé a mezőt, mely százszorosan fizette vissza a szántóvető magvait. Egy műveltségében, hatalmában, kincseiben elbizakodott büszke nép lakott itt, mely az édig érő nagy torony építéséről álmodozott.

S e tündér birodalom, e fényes város, e gazdag, mivelt, büszke nép mind eltűnt, mind elpusztult s ma a királyok palotáiban a sakál üvölt, a gazdag kertek helyén, a beomlott esatornák partjain sűrű nádtengerben a sivatag orszlánya üvölt s a kopár lett mezőkön alig lopja életét a rabló beduin.

S miért e rettentő ítélet s miért e szörnyű pusztulás?

Azért mert ez a nép nem értette meg egymást. Osztályok emelkedtek közöttök s egyik osztálynak más nyelve, más szabadsága volt, mint a másíknak, más érdeke mint a többinek. Aztán megromlott az erkölcsök is.

Oh jajj, hogy e hazában is nem érti meg egyik a másikat. Hogy a munkás és az ur, a szegény és a gazdag, a mivelt és a tudatlan az alattvaló és az uralkodó halálra keresik egymást. A hazairánti közös szeretetben, az egyenlő jogban, a népszabadság, a haladás és a nemes erkölcsi élet parancsaiban még megegyesülhetünk. Atyámfiai, testvéreim! Magyarok, honfitársaim. Nem paradicsom hazánk. Nem palota hajlékunk. De földje kenyeret ad, de kunyhóiban házitűzhelyünk áll.

Ne engedjük, hogy sivataggá legyen s hogy kis házai feldulassanak s hogy a pusztulás mindent benyeljen.

A mint elnyelte a *harmadik paradicsom* is. Ez valahol Közép Ázsiában terült, a mai Góbi pusztá helyén hullámozó tenger partjain.

Ez a tenger volt a híres Oberencias tenger, melyről meséink emlékeznek s mely tündér kertté tette a most sivatag és kopár vidéket. A világ leghatalmasabb hegyei nézdeltek magokat a vizekben

s a világ leghatalmasabb népei lakoztak annak környékén.

De leomlottak a magas viznek partjai és özönvizbe borították a világot de megszűnt a nedvesség és élet gazdag forrása és kivándoroltak az ázsiai nyomorgó nemzetek.

Ezekkel jöttek őseink is. Azok elődei a kiknek késő ivadékai a természet mostohasága miatt ismét ujhazát keresnek. Ne utazzatok most sehova. De ne különösen Budapest és Fiume felé.

Két folyam jött vala ki Edenből. Két nagy nép folyam hömpölyög ma a magyar földről dél és éjszak felé. Mind a kettő az Amerikába vándorlókat viszi. Az állomásokon magasra vannak rakva a költözők ládái. A hajók zsufolásig, sülyedésig telve utasokkal.

Sülyed a mi hajónk is. Ki tart meg? Elveszünk!

Megtart a tudomány mely új erőket ad, új segéd forrásokat teremt.

Meg tart a hazának szeretete és az egyenlő jogok.

S megtart a vallás és a miveltség a melynek forrása lesz az az egyetem is ott Debrecenben, a melyért áldozatra készültek s a melyért a nagy reformátor szellemét is bizonyosságul hívtátok. Vajha! Vajha!

Dr. Ferencsy Gyula.

Levél a zsinatról.

Kedves Barátom! Elég könnyen átestünk az erdélyi egyházkerületre vonatkozó 8-ik §-on, nem volt nagy csata még a népesebb egyházak több szavazata körül sem, úgy egyik, mint másik maradt a régiben; a tárgyalás folyamába már-már belezökentünk még a gyarló előmunkálat mellett is s elérkeztünk a lapis offensionishoz, a 37. §. f) pontjánál: ki válassza a konvent tagjait, az egyházkerületi közgyűlésé vagy a presbyteriumok? A 13 évvel ezelőtt bebegöngyölt zászlót ismét felemelte és lobogtatta Kiss Albert atyánkfia, míg a másik oldalon gr. Dégenfeld állott a küzdők élére, akár csak 1892-ben. És jöttek a vitézek, akarom mondani a szónokok, előhozván őt és ujat az ő tárházukból; a legtöbb harczos azonban ismétlő puskával vitézkedett, vagyis újra és újra hallottuk a mult zsinaton elhangzott érveket. Nagy kár, hogy 1892. még nem volt annyira tökéletesítve a fonográf, hogy akkor felfogta volna a beszédek, elraktuk volna a lemezeket s most kinyitván a masinát, megkimélhettük volna magunkat a szónoklással járó testi és lelki fáradalmaktól. Így azonban két napon át valósággal fürödtünk az egymással csatázó szónoklatok áradatában, melynek folyamán egyik érczszavu tagtársunk egészen új oldaláról mutatta be magát, olyan sikerült humoristikus előadást tartott ennek a komolyságában már majdnem sikerülni kezdő vitának folyamán, hogy az összes zsinati tagok

nevető idegei egyszerre mozgásba jöttek; még szelid Kun Bertalan atyánk is rázkódott a nevetéstől, Bánffy szigorú vonásain pedig a legkedvesebb derűtség vonult át. Jól elmúlt a dél, mikor szavazásra és pedig névszerinti szavazásra került a dolog. *Igennel*, vagyis az egyházkerületi közgyűlésen való választás mellett szavaztak 65-en, *nemmel*, vagyis a Kiss Albert indítványa mellett 33-n, távol voltak 16-n. Eképpen maradt minden a régiben; az egész konventi vita azonban nemcsak magas színvonalon állott, de igen drága dolog is volt, vagy 3—4000 koronájába került az egyetemes egyháznak*, Kiss Albert bátyánk is mélabus arccal ismét összegöngyölte a vihartépte, de szentelen lobogót, benaftalinozta, tokjába dugta, átadta lelkes alvezérének, a hegyes bajuszu és hegyes hangu somogyi Szabó Kálmánnak, oly meghagyással, hogy 10—12 esztendőn át őrizze meg s majd, akik még idehaza lesznek, a jövő zsinaton ismét emeljék fel, az igaz presbyterianizmus és a zsinati kassza nagyobb örömeire.

Tiszántuli.

A debreceni református Kollégium adattára

azaz

a Kollégium története adattári alakban.

(Folytatás.)

Második szakasz: a *togátus deákok törvénye*.
1—12 cikk.

A 3. t.-ben a börtön büntetés hozatott be, de a börtön (arrestum) tisztességes hely legyen, kulcsait a contrascriba őrizze. A rector engedélye nélkül a városba kimenő egy hétig nem hagyhatta el a kollégiumot, e büntetés neve „clausura intra collegium“ (5. t. c.) A magyar nyelv használata maguk között minden deáknak tilos volt (6. t. c.) A görög nyelv tanulása kötelező (7. t. c.) A szükséges tankönyvvel birni mindenki köteles, a kinek nem volna, a tanárok osztják ki s a könyve árát a jótéteményeiből vonják le (8. t. c.) Közvizsgák évenként egyszer tartatnak, melyeken egyik másik gondnok megjelen (10. t. c.) az eddig szokásos disputatiók helyett, melyeken egyedül ellenző és válaszoló (opponens et respondens) vettek részt, az a mód hozatott be, hogy a tanárok tüzzenek ki tételeket vagy kérdéseket, melyekre írásbeli munkát adnak be a deákok, melyet a tanárok a disputációra rendelt órákon javítanak ki. Ezeken kívül a leckékből üres órákon, kivált szün idő alatt, irály gyakorlat tartassék latin szerkesztésben; a hittanhallgatók egyházi beszéd és imádság írásban gyakoroltassanak s azt a tanteremben adják elő (11. t. c.)

Ezek a nevezetesebb czikkek. A korbács vagy vessző büntetés mellőzése az újabb kor leheletét hordja magán; a börtön büntetés már férfiasabb;

* Csak a Tiszántuli egyházra 5600 korona esik az utiköltségen kívül egy hétre.

s a városra kimehetéstől elzárás (clausura) is némi legtermészetes folyomány. A magyar nyelv társalgásilag eltiltása a latin kedvéért semmi haladást nem mutat, s árnyat vet az új törvényre. A pénzübeli büntetések szinte elmaradtak.

Harmadik szakasz: A *tanulók erkölcséről*.

1—39 t. cikk.

Az esteli imádkozás biblia olvasással a közteremben szigorúan fentartatott, a mulasztókra eddig szabott 3 denár büntetés négy havi kollégiumban rekesztéssel (Clausum) eseréltetett fel, (1. t. c.) Vasárnap délelőtt és délután minden deák templomba menjen: az alsóbb osztályok hétköznapokon, 12 csoportba osztva, menjenek köz isteni tiszteletre, de csak egy—egy nap reggel, a két templomba, (2. t. c.) A következő két cikk a templombeli magaviseletről hoz szabályt. Az 5. cikk szól a temetésről (ad harmonice canendum); itt jó elő törvényben az énekkar és hivatalos működése; mert az iskola intézmény volt, s az ma is; vidékre csak a kiváló kegyurak temetésére bocsátható ki a tanárok által egy juratus deák felügyelete alatt. A 6. cikk a deákok tiszteletadásáról és engedelmisségéről szól felebbvalói iránt u. m. az egyházkerület, kegyurak, helyi egyház tanács, gondnokok, tanárok és a tisztviselők iránt. (Ez a pont a II. és III. törvényben másként áll, a deákok „cives scholae“ nevezvék s első sorban a városi hatóság, a kegyurak, aztán a debreceni esperes, a debreceni egyház lelkészei, s a tanárok állanak, kik iránt az engedelmisség köteles.) A 7. cikk az öltözetről, testi tisztaságról rendelkezik; se a leckére, se a városra tóga nélkül menni nem szabad. 8. cikk: kék köpenybeu és rövid ruhában csak a tanárok által adott jegy (tessera) felmutatásával szabados kimenni, és a távoli, kivált dunántúli supplicatiókban, ha tógáját magával nem viheti. Az étkezés alatti rendtartást, és a városi vendégségekben való részvételt szabályozza a 9. és 10. cikk. A 11. cikk a korcsmába, kávéházba és bálba járást tilalmazza. Az esteli 9 órai harangzó után a kollégiumon kívül időzet tilos. a kollégium kapuja akkor bezáratik kulcsait az ajtón álló (janitó) a contra scribának adja át (18. t. c.) A dohányzás mérsékelten nem tiltatik csak a feltűnő vissza élés (24. t. c.) (A III. törvény 3. 22. cikké főleg tűz támadhatás okából tilalmazza a dohányzást, minden egyes esetben 12 denár büntetés pénz fizetése mellett.) Most megváltozott a kor szokása. A 26. t. c. a tűzoltásról a deákok eljárásáról, mint szereteti tényről, intézkedik, a fecskendő kiviteléről; tehát a tűzoltó társaság mint iskolai intézmény tekintett. [A IV. törvény (1704) már régi és dicséret érdemlő intézménynek nevezi a városi tűzoltást, s oda dolmányosan és esizmában (tunicis et cothurnis vestiti) kimenetelt engedélyezi.] A kártyázást a 27. §. tilalmazza; a zene szerek használatát kedd és szombaton a szünórák alatt, de csak dél előtt, lelki üdülés végett megengedi, a bűnbánó hét kivételével. A rajzolás (picturae studium) a szabad órákbau nemcsak hogy nem tiltja a 29. t. c. hanem ajánlja kivált azoknak akik arra a természettől tehetséget nyertek; csak a név nagyokra kivált nyervágyból való rajzolás tilalmazza. A tanítószagokra iskolai rektoriákra kimenetelt a 32. és 33. t. c. szabályozza. A seniort és contra scribát nem rend-

sor, hanem érdem után a tanárok és deákok szavazatával választják; az esküdt deákokat számra 11-et, a gondnok és tanárok választják, (35. t. c.), ide van beigtatva a két iskolai hivatalnok és az esküdt deákok esküjének szövege. A legátiókba és supplicatiókba menést s az azokba kibocsátandó tanulók eskü szövegét a 37—39. t. cikkek tartalmazzák.

Az utolsó 43. t. c. az egész törvény mostani alakításáról számol be, nevezetesen az 1704-iki törvényből beigtatta ide a mai időkhöz illőket és szükségeseket; eltörölte a verést (verbera) és pénzbüntetéseket, kivéve azon esetekben, melyek megterítés jellegűek. A záradékban jeleztetik, hogy a nemes és nem tógátus tanulókra nézve más törvények fognak alkalmaztatni.

Eme IV. törvénykönyv 2-ik bővített és módosított kiadása szinte aláírásokkal pecséttel megerősítve bocsáttatott ki 1796. január 18. tartott e. kerületi gyűlésből és a nagyobbik tanteremben január 20. az e. kerületi hatóság, gondnokok, lelkészek, tanárok és egész ifjuság jelenlétében ünnepélyesen kihirdtetett. (Megvan a hiteles szöveg a collégium levéltárában).

A bevezetésben előadja, hogy a „későbbi nap az előbbinek mestere levén”, a gyakorlat és történet tovább oktatóván, találtattak oly pontok, melyekhez hozzáadni, vagy azokból elvenni kellett; átnézte tehát azokat újra a küldöttség s közakarattal 1795-ben módosította; a nem tógátusokra nézve 1792-ben idő elég nem levén, ezek helyes nevelése czéljából, ezek számára a már korább kidolgozott czikkeket 1794 február 20. több izbeli ülésben tekintélyes emberek részvételével kidolgozta és megállapította; most pedig a kerületi gyűlés helybe hagyta megerősítette és kihirdetni rendelte „megújított és javított (renovata et emendata) törvények” címén.

Lényeges változás nem igen van, a tanulók erkölcséről szóló szakasz 3 cikkel (44—46-ikkal) bővült. Hanem új szakaszul be (Sectió IV.) be van hozva tógátusokra, akár nemesek, akár nem nemesekre hozott törvényszakasz, még pedig 1.) azok tanulmányáról 1—8 czikk; és 2.) azok erkölcséről 1—20 cikk.

Ez utóbbi részben azonosak a tógátus deákokra hozottakéval, kihagyva belőlök a rájuk, mint nem jótéteményesekre vonatkozó részek; a magyar nyelv használata a közérintkezésekben ezekben is tilos; a görög nyelv alól mentesek; bálba a szülők előleges és írott engedélyével, kérvény beadás után mehetnek; vadászni és halászni (kivéve az ünnepnapokat, és csakis jóra való társakkal s a „nobili-um inspector vel censor” engedélyével elmehetnek. Vétség esetében ők is börtön büntetéssel súlytatnak. Saját lakásaikon az új hivatalnok, az urfiak (nemesek) censora és felügyelője ellenőrzést gyakorol felettök. Lecke hanyag látogatása és egyéb vétségek esetébe van hozva a szülők tudósítása. A kártyázás nekik is tilos. Rajz és zene tanulás ajánlatik. Ügyökben a kuratorok befolyása jobban ki van emelve.

Ezzel a IV-ik törvény könyv befejezést nyert jó darab időre. Nyomatásban ez sem jelent meg.

Jegyzet. A debreceni iskola korábbi törvényei. I. a legelső törvény 1571 évi wittenbergi egyetem törvényeiből készült s lépett 1588 óta életbe. Ennek

szövege és példánya nincs meg, csak néhány cikke idéztetik mint „régí törvény” (antiqua lex) a II-ik törvény könyvben. II. A második törvény könyv a Komáromi Csipkés féle 1657-ben hozott, ebbe be van olvasztva a régi, és a s. pataki főiskola 1621-ben hozott törvényei. Ennek írott példánya és szövege meg van a főiskolai levéltárban magának Komárominak saját kezével (lásd fentebb 15. l.) Nagybeesü emlék maradvány. III. A Dobozi féle 3-ik törvény 1704-ből, nyomtatásban maradt fenn. Legrégibb nyomtatott törvényünk (Lásd fentebb 16. l.) Ezután jött a kerület által hozott IV. törvény 1792 és 1796.

Balogh Ferenc

hittanár.

(Folyt. köv.)

TANÜGY.

A középiskolai magyar írásbeli dolgozatok tárgyköre és kezelésmódja.

A magyar fogalmazás tanítására a középiskolákban különös gondot fordítanak. Már az a tény, hogy az értesítőkből a négy felső osztály magyar írásbeli dolgozatainak tételeit közölni szokták, bizonyítja, hogy a magyar írásbeli dolgozatok készítése különös figyelem tárgya. Az 1903—4 évi értesítők áttanulmányozása alapján igyekeztem magamnak képet alkotni a középiskolai fogalmazás tanítás módjáról. Nehány iskola értesítőjének kivételével, mindenikben közölve vannak a magyar írásbeli dolgozatok tételei. Természetes, hogy a dolgozatok címeiből az írásbeli dolgozatok értékét nem lehet megállapítani, ezen rövid cikkben nem is azok átlagos eredményét akarom bírálni, mert ez a feladat meg nem oldható, csak az írásbeli dolgozatok tételeiről akarok pár megjegyzést elmondani.

A magyar írásbeli dolgozatok tételeinek megállapításánál mindenütt az a főszempont érvényesül, hogy a magyar írásbeli dolgozatok első sorban a magyar nyelv és irodalmi tárgyak tanítási céljait mozdítsák elő, a tételek tulnyomó része a magyar nyelv és irodalom körébe tartozik. Épen ezért a tételek szoros összeköttetésben vannak részint az illető osztálynak magyar irodalmi tananyagával, részint pedig a tananyaggal kapcsolatos irodalmi olvasmányokkal. Az a régi szokás, mely az érettségi írásbeli dolgozatok tételeinek megállapítási módjával függött össze, hogy a többi szakokból is vétessenek írásbeli tételek nem általános, néhány intézetben még a VIII. osztály dolgozatai is mindnyájan magyar irodalmi tárgyuak, s legfőlegb egy történelmi tétel található köztük. A legtöbb intézetben azonban lenalább is a VIII-ik osztályban történelmi, fizikai s esetleg lélektani tétel is található. Már a VII-ik osztályban legtöbb helyen legfőlegb egy történelmi, vagy egy fizikai tétel van, az V—VI. osztály írásbeli dolgozatai közt elvétve található egy-egy történelmi, vagy néhol egy-egy természetrajzi tétel. Egyik intézet VIII-ik osztályában egy egészségügyi tételt is találtam. Legtöbb intézetben egy vagy több osztályban is a tanulók magánolvasmányaikról egy dolgozatban számolnak be. Egyik intézet VI. osztályában Munkácsi: Krisztus Píltus előtt, c. festményét irták le.

Az írásbeli tételek többé kevésbé alkalmasak kidolgozásra de sok olyan tételt is találtam, melyek a tanár speciális érdeklődésének a színét viselik magokon, és a tanulók csak alapos előkészítés után készíthettek az ilyen tételekről türethető dolgozatot. A középiskolai tanulóktól okkal móddal meglehet ugyan kívánni a felsőbb osztályokban, hogy dolgozataikhoz könnyebben eszközölhető tanulmányt végezzenek, de ennek is megvannak a korlátai. Vannak némely meg nem gondolt tételek pl. Párhuzam Coriolánus és Toldi közt. Csodálatos módon néhány ilyen tétel több intézetben ismétlődik. Egyik intézetben meg a IV osztályban 11 dolgozat közül hatnak a tárgya Arany János Toldijából van véve. Az írásbeli dolgozatok száma mindenik osztályban átlag tíz, néhol 13—14, de némely helyen, bizonyosan a túlszűfolttság miatt csak 7 dolgozat van a VII—VIII. osztályban.

A tanulók csak úgy tudják az írásbeli dolgozatokat elkészíteni, hogyha rendelkeznek bizonyos anyaggal. melyről írjanak. Egyik legnehezebb kérdés annak az eldöntése, hogy a középiskola egyes osztályaiban a magyar írásbeli dolgozat tételei csak reproductio körében mozogjanak-e vagy pedig a reproductio körére is ki kell-e terjeszkedniök. Szerintem az a baj, hogy a reproductio és reproductio fogalmát sokan összezavarják. Ha a reproductiót olyan értelemben vesszük, hogy a tanuló maga teremtsen elő az anyagot részint sok oldalú olvasás, részint gondolkodás útján, akkor a reproductiora csak néhány tanuló lesz képes, azok is csak nagy fáradság árán. Azonban nézetem szerint a reproductio körébe kell számítani azon dolgozatokat is, melyeknek készítéséhez a tanár bizonyos mintát nyújtott, vagy a dolgozat főbb szempontjait kijelölte, s esetleg könnyebben hozzáférhető forrásmunkákra is utalt. Némelyek hajlandók az így készített dolgozatot reproductiónak tartani. De hogy az így készített dolgozat a reproductio körébe tartozik, kitűnik abból, hogy a helyes szempontok szerint felhasználandó anyag kiszemelése, annak helyes elrendezése, az anyagnak szerves egésszé fűzése, önálló ítéletek alkotása ág teret nyitnak a tanulók önállóságának. Epen azért az így készített dolgozatok, természetesen a tanuló értelmi színvonalához mérten, reproductio jellegűek. Mit csinál a tanuló, ha olyan tételt kell kidolgoznia, melynek az anyagára nézve tájékozatlan? Azzal tisztában van, hogy valamit írni kell. összeszed tehát oda nem tartozó anyagot, s bizonyos tetszetős ötleteket beleszó munkájába, ha nem is tartoznak azok oda, s az egész munka egyáltalában nem felel meg a dolgozat címének.

Az írásbeli dolgozatok tételeinek kiszemelésénél tehát egyik fő szempont az, hogy a tanuló ismeret anyagát figyelembe kell venni, vagyis a dolgozatok tárgyát a végzett tananyag köréből kell venni, vagy ha ezen kívül eső körből vesszük a tételt, akkor alapos előkészítés és a források megnevezése alapján adjuk azt fel.

Ebből szükségképen következik, hogy a tanár igyekezzék a tanulók olvasási kedvét éleszteni. Az írásbeli dolgozatok készítésénél tűnik ki leginkább, hogy a tanulók magán olvasmányai milyen irányuak és hogy egyáltalában kedvvel foglalkoznak-e magán olvasmányokkal. A dolgozatok tárgykörének kiszemelése sok intézetben egyoldalú, mert csak a magyar irodalom köréből veszik az írásbeli dolgozatok tár-

gyait. Pedig azt is tekintetbe kell venni, hogy a tanulók hajlamai különbözők. Egyik a magyar irodalom, másik a természettudományok, harmadik a történelem iránt érdeklődik. A hajlam és érdeklődés megnyilvánulására alkalmat kell adni. A magyar irodalom tanulásával kapcsolatban kell a tanulókat arról meggyőzni, hogy az általános műveltséggel bíró ember a tudományok minden ága iránt érdeklődik. Ezért a magyar írásbeli dolgozat tételeit nemcsak a magyar irodalom, hanem a történelem, természetrajz, természettudományok, filozófiai tudományok köréből is kell venni. Így az is elérhető volna, hogy a magyar írásbeli dolgozatok iránt a többi szakok tanárai is érdeklődjenek, s a többi szakok tanárai a tanulóknak az ő szaktárgyaikban tanusított előmenetelét s az azok iránt való érdeklődés mértékét figyelemmel kísérhetnék. Nagyon kívánatos volna, hogy az ugyanazon intézetben a magyar nyelvet tanító tanárok az írásbeli dolgozatok készítésére nézve bizonyos egyöntetű módszeres eljárásban állapodnának meg, a mint ez már némely helyen tényleg megtörténik. Az egyöntetű helyesírás alkalmazása, a dolgozatok külső alakjának, javítási módjának, a dolgozatok tárgyainak megállapítása, mindnyájan méltó tárgyai volnának a közös megbeszélésnek.

A magyar írásbeli dolgozatok kérdésénél nem kis fontosságú kérdés a magyar irodalmat tanító tanárok túlterhelése. Epen ezért minden olyan kísérletet, mely a magyar írásbeli dolgozatok értékének kockáztatása nélkül kíván a bajon segíteni, csak helyeselhetünk. Nem akarok bővebben a magyar irodalom tanárai túlterhelésének kérdésével foglalkozni, melyet a múltban már úgy is bőven tárgyaltak, csak egy eszmét vetek fel ezen kérdéssel kapcsolatban, mely szorosán összefügg a magyar írásbeli dolgozatok tárgykörének helyes kijelölésével. A magyar írásbeli dolgozatok tárgykörének kijelölése úgy történhetik helyesen, ha a feladatokat nem kizárólag a magyar nyelv és irodalom köréből vesszük, hanem a középiskola többi tantárgyainak a történelem, természetrajz, természettan, földrajz, filozófia s a többi tantárgyak céljaira is felhasználjuk. Össze kapcsolandó volna ez azon általában divatozó eljárással, hogy minden tanár szokott tantárgya valamely kisebb ismeretkörének befejezése után össze foglaló ismétlést tartani. Ezen összefoglaló ismétlés alkalmával minden szaktanárt kísért az a gondolat, hogy milyen jó volna az összefoglalást egy írásbeli dolgozat készítésével gyümölcsözőbbé tenni. Ennek azonban útját állja ez időszerint a sokat emlegetett túlterhelés kérdése. A református konventi tanterv ilyen eljárást ajánl a történelem tanításánál, de a túlterheléstől való félelem miatt nem hiszem, hogy ezt az eljárást a gyakorlatban általában alkalmazzák. Pedig azt hiszem, hogy nemcsak a történelem tanára hanem minden szaktanár nagy nyereségnek tartaná, ha a tanulók túlterhelése nélkül minden terjedelmesebb ismeretkört egy-egy írásbeli dolgozat készítésével foglalhatna össze. Az ilyen összefoglaló írásbeli dolgozatok természetesen első sorban az egyes szaktanárok céljait szolgálják, de önként kínálkozik alkalom azon kérdés felvetésére, hogy vajjon nem volna e helyes ezen célszerű didaktikai eljárást arra felhasználni, hogy a fogalmazás tanítás nehéz munkáját decentralizáljuk olyan formán, hogy a magyar nyelv tanárai csak a magyar nyelv és irodalom köréből vett dolgozatokat

kezelnék, természetesen a tanterv mai követelményeivel kisebb terjedelemben, a többi megváltozott számú dolgozatokat pedig a többi szakok tanárai készítenék. Hogy ez keresztül vihető legyen, az írásbeli dolgozatok készítésére a magyar nyelv tanára a többi szakok tanáiraival előzetes megbeszélést tartana s így a tanárok a dolgozatok készítése idejének és számának meghatározása által tervszerű munkát végezhetnének.

Nem ütköznék ez az eljárás semmi akadályba a szakszerűség szempontjából sem. A többi szakok tanárai a magyar dolgozatokat ép olyan szakszerűen tudják kezelni, mint a magyar nyelv tanárai. Erre nézve garantiát nyújt a középiskolai tanárvizsgálati szabályzat, mely a magyar nyelv tanítására képesít minden középiskolai tanárt a tanári alapvizsgálat követelményei alapján. Használjuk fel tehát a tanárvizsgálati szabályzat ezen célszerű intézkedését és a magyar írásbeli dolgozatoknak úgy számát mint minőséget és szakszerűségét emeljük a magyar írásbeli dolgozatok készítésének az egyes szaktanárok kezébe való decentralizálásával.

Dr. Barcsa János.

KÜLÖNFÉLÉK.

A püspöktől.

Nagytekintetű Lelkész Ur, Testvérem az Urban!

Esperesscink a zsinaton levén elfoglalva, nem ő általok, hanem egyenesen és közvetlen fordulok lelkésztestvéreimhez.

Méltóztatnak tudni, hogy a f. 1905-6. isk. évre 151 hittanhallgató iratkozott be theol. akadémiánkra, általában mind szegény és gyámolításra szoruló ifjak; méltóztatnak tudni, hogy annak idején ilyenek voltunk mi is csaknem mindnyájan és méltóztatnak visszaemlékezni, hogy milyen áldás volt ránk nézve is a legációk ősi intézménye. Csak áldás lehet az a mai szegény hittanhallgatókra nézve is.

Amde hogyan áll emez áldásos intézmény ügye épen manapság? Így: van 163 legációnk, a melyek közül azonban rendszeren csak 80-90 kerül választás alá, mert a többi egyházak vagy titokban hívnak legatust, vagy pedig specifikálnak többnyire olyan kisebb tanulókat, akiknek egészségtelenül korán kifejlett élelmessége megrontja főképen szegény hittanhallgatóink jogos számításait.

E visszas tüneményre tekintettel kérem lelkésztestvéreimet, hogy

1. figyelemmel hittanhallgatóink örvendetesen nagy és legációink szomorúan megesáppant számára, méltóztassanak teljes erőből mindent elkövetni, hogy legációink szaporodjanak és pedig úgy, hogy lehetőség szerint kérjen minden jobb módu egyházurk legatust, azok az egyházak pedig, a melyek beszüntették volt a legációt, most léptessék azt újra életbe;

2. ne méltóztassék lelkész-testvéreim közül senki sem titokban, sem nyilvánosan hívni (specifikálni) legatust.

Lelkemben vagyok meggyőződve, hogy kérésem időszerű és mélységesen jogos és igazságos; épen ezért hosszasan nem is indokolom, hanem oda

teszem azt nemes szívökre, amely munkásan tudja szeretni hittanhallgató-, leendő ifju lelkész-testvéreinket is.

Teljes tisztelettel s igaz szeretettel testvérek az Urban!

Debreczen, 1905. XI. 25i

Kiss Áron
püspök.

A fenti körlevélnek, melyért hálásak lehetnek hittan hallgatóink örvendetes hatása már is mutatkozik abban, hogy *Apa* és *Szatmárhegy* (a n. bányai egyh. m.) a legáció intézményét vissza állították és eziránt a püspöki hivatalnak előterjesztést is tettek. Nagyobb gyülekezeteinkben, hol a lelkész és tanító különben is tulvannak rerhelve, az alkalmat kellene megragadniok a nemesak a tanulók segélyezésére hanem a gyülekezeti és vallásos élet élénkítésére és a jövő lelkési kar nevelésére fontos intézmény vissza állítására.

Szerk.

— **Mai számunkat** elsősorban Szegedi Kis István reformátor emlékének szenteltük. Alkalmat erre a mezőturi egyház által rendezett ünnepély adott. A nagy reformátor születésének 400 éves évfordulóját a mezőturi ev. ref. egyház hívei és Mezötur városának a közönsége olyan arányban rendezte és ülte, hogy az megsze tulhaladt egy helyi ünnep határain. Ez alkalomra a szélrózsa minden irányából eljöttek azoknak az egzházaknak képviselői, a hol Szegedi Kis István élt vagy megfordult. Ezeknek és a debrecenieknek a megjelenése avatta országos jellegűvé ezt az ünnepet, melyen lelkesen ünnepeltük a debreceni egyetem eszméjét és a nagy magyar prófétát, a volt debreceni diákot, a temesvári végvárban szolgáló kitünő ref. papot; Szabolcska Mihályt, Az ünneplés célja volt felidézni a 400 évvel előbb született nagy magyar tudós emlékét és budítani arra, hogy Debrecenben egyetem állittassék. Mind a két cél fényesen sikerült. A nagy reformátor alakja, ott ahol egykor élt megujult, a *debreceni egyetemre pedig a költségeken kívül mintegy 1800-1900 korona gyűlt*, Köszönet illeti a buzgó rendezőket és első sorban a mezőturi ref. egyházat.

— **Meghívó.** A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság Budapesten, f. évi december hó 9 én, d. u. 5 órakor a ref. főgimnázium könyvtártermében (Lónyai-u. 4c.) választmányi ülést tart. Tárgyak: 1. Az 1906. évi kiadványok: a) Protestáns Szemle 18. évfolyama; b) Tudományos sorozat 19-ik kötete; c) Egyháztörténeti Adattár 5-ik kötete; d) Házi kincstár 7-ik kötete; e) Koszoru 121-130-ik füzet. — 2. Az országos református tanáregyesület beadványai: a) Iskolatörténeti Adattár ügyében; b) Vallásos ifjúsági lap indítása tárgyában. — 3. Budai János folyamodványa vallásos ifjúsági lap támogatása végett. — 4. Jelentés a folyó ügyekről. — 5. Esetleges indítványok. Budapest, 1905. november 29 én, Hegedüs Sándor, a M. P. I. T. elnöke, Szöts Farkas a M. P. I. T. titkára.

— **Távirati tudósítás.** Budapest, dec. 1. délután 3 óra. A zsinati törvények száztizenkettedik szakaszig letárgyaltattak s a 82 és 83 szakasz függőben tartásával lényegtelen, módosításokkal elfogadtattak; 113, szakasznál Kiss Albert indítványa, hogy lelkészek legkisebb javadalma 2400 k. alapfizetéssel, hat izbeni 200 koronás ötödéves korpótlékkal már most megállapíttassék, csak erről gondoskodás állam segélyig maradjon függőben, Baksa módosításával, hogy az egyházak államsegélyrendezéséig is jogosítvák e fizetést és korpótléket lelkészeik részére megadni előre láthatólag elfogadtatik. Tárgyalás holnap folytatatik. Tudósító.

— **Eröss Lajos gyásza.** Tisza Imre püspök-ladányi lakos és nagybirtokos, megyebizottsági tag, nov. 29-én rövid betegség után élete 79 esztendejében elhalt. A boldogult apósa volt Eröss Lajos theol. tanárnak, a mi jó barátunknak, kinek gyászában ismerőseivel együtt mi is részt veszünk.

— **A hajdumegyei tanítók** Gönczi Pál nevét viselő egyesülete az 1906 évi nagy szünetidőben július első felében Debreczenből kiindulva Budapest, Székesfehérvár, Siófok (a Balatonon való áthajózással) Keszthely, Zágráb és fieme irányában, és Debreczenig vissza tanulmányutat tesz. Részt vehetnek benne az egyesületnek rendes és pártoló, valamint újra belépő tagjai. Az elszállásolással együtt 60 koronára menő utiköltségből, a jelentkezéskor 4 korona, 1906 január 1-től fogva pedig havonként 8 korona fizetendő be. Olsó étkezéstről gondoskodva lesz. Az étkezés tetszés szerint történik, és díja külön fizetendő. Mivel a tanulmány ut megtartása az idő szeriut is biztosítva van, a jelentkezés alkalmával a 4 korona azonnal befizetendő. A jelentkezés Dávid Mihály tanítónál (Eötvös u. fiúiskola) történik, hova a jelentkezési díj egyidejűleg beküldendő. A jelentkezés határideje 1905. decz. 31. Tudakozódásra felvilágosítást nyújt Dr. Barcsa János tanár a tanulmány utat rendező bizottság elnöke.

— **Hírek a Békésbányai egyházmegyéből.** Csikynek pályadíj nyertes művét sajtó alá rendezi a békésbányai egyházmegye lelkészi értekezletének megbízásából nt. *Fekete Gyula* kiskindai lelkész, a nagy egyházmegye ujonnan megválasztott tanács bírása. A bányai papok itt is példát mutatnak arra, hogy a lelkészi körök munkálkodása a baráti találkozás örömein is tul terjedhet, ha úgy akarják. De másfelől az igaz, hogy könnyű ott irodalmi vállalkozásba bele menni, hol olyan lelkes férfiu áll az ügyek élén mint a mi Fekete Gyula barátunk. Mikor theologus korában a kijelentésről értekezett és evangelizáló irányáról bizonyosságot tett sokan kicsinyelték buzgalmát. Ime az idő neki adott igazat s azóta a többség ez irányban halad. Más hírünk is van. Tóth Jósikát a k-ladányi papot egyházmegyei aljegyzőnek választották. Az Ébresztő ugyan elaludt s egy parázs adóság mellett a jeles szerkesztőnek temérdek dicsőséget hozta. De mégis, az elismerést és a mostani választással a jegyzői tollat. Szívesen üdvözöljük mind a két férfit.

— **Meghívó** a kisperegi ev. ref. egyház általa néhai Szondy György törökszentmiklósi, majd mezőturi lelkész és egyházmegyei esperes leszármazóinak fiuról-fiura szállólag az egyetemes egyházban százötven éves, a kisperegi egyházban pedig nyolcvanöt éves lelkészkedése évfordulója alkalmával 1901. évi december hó 10-ik napján rendezendő orgona-felava-

tási és jubileumi ünnepélyre. Kispereg. 1905. november hó 28-án a kisperegi ev. ref. egyház nevében és megbízásából: a rendezőség. Kéretnek mindazok kik a tullapon irott műsorozattal megtartandó ünnepélyt és az azzal egybekötött közébedet megjelenésükkel megtisztelni óhajtják, hogy a falusi viszonyokra való tekintettel részvételi szándékukat a személyek számának megjelölésével dr. Parragh Elek orvos urnál Kisperegen december hó 5 ik napjáig beküldeni szíveskedjenek. A délután 1 órakor tartandó közébeden a részvételi jegy ára személyenkint korona. Azon tiáztelt vendékek kik az egyház részéről fentartott helyekre igényt adó számozott tiszteletjegyet kapnak, arra kéretnek, hogy jegyeiket magokkal hozni szíveskedjenek. Az érkező vendégek az ünnepély napján a megbízott rendező által a községháza előtt fogadtatnak és szükség esetén kellő utbaigazítással ellátatnak. Az előre bejelentett és vasuton érkező vendégek részére Battonya állomáshoz kocsiról a rendezőség gondoskodik. A kisperegi ev. ref. egyház által 1905. évi december hó 10 ik napján Kisperegen az ev. ref. templomban rendezendő orgonafelavatási és jubileumi ünnepély műsora: I. Orgonafelavatási ünnepély. Kezdeté fél 9 órakor hármas harangozással jelezve. 1. Vásárnap reggeli 2 számú felálló ének. Eneklí a gyülekezet. 2. A gyülekezet leülve éneklí a 74, dicséret 1. és 2. versét. 3. Imádság. Tartja Szondi Géza lelkész. 4. Az új énekeskönyv 123 ik számú énekét orgonakisérettel éneklí Buja Sándor ur. 5. Egyházi beszéd, záró imádság és megáldás, tartja Szondy Géza lelkész ur. 6. A XXXIII. zsoltár. 1. és 2. versét orgonakisérettel éneklí a gyülekezet. II. Jubileum ünnepély. Kezdeté 10 óra után hármas harangozással jelezve. 1. Az 1. dicséret 7—8 versét orgona kísérettel éneklí a gyülekezet. 2. Az új énekeskönyv 122-k számú énekét orgonakisérettel éneklí Szoudy Bella urhölgy. 3. „A Krisztus mindent” Kozma Andortól, szavalja Karla Ödön ur. 5. „Az utolsó sor” Várddi Antaltól, szavalja lengyel Irén urhölgy. 6. „Ahitat” Abt Ferencztől, orgonakisérettel éneklí Szondy Bella urhölgy. 7. „Ima” Győri Vilmostól, szszvalja Cyavar Gyula ur, 8. Az új énekeskönyv 168-ik számú énekét orgonakisérettel éneklí Szondy Bella urhölgy és Buja Sándor ur. 9. A néhai Szondy György mezőturi lelkész és esperes családjából leszármazott lelkészekről szóló ki-mutatást felolvassa Karla Ödön ur. 10. „Rákóczi-dal” orgonakisérettel mellett éneklí Buja Sándor ur. 11. A DXXII-ik zsoltár 3-ik versét orgonakisérettel éneklí a gyülekezet. A műsorban foglal magán énekekhez Ferch Ödön ur, a gyülekezeti énekekhez pedig Lengyel József ur szolgáltatja az orgonakisérettet. Az ünnepély végével az egyház orgonája beszerzése költségére szánt kegyes adományokat az egyház megbízottai a kijáratoknál elhelyezett asztaloknál köszönettel elfogadják. III. Közébed délután 1 órakor IV. Tánemulatság este 6 órakor beléptidij nélkül.

— **Az izsnyétei tűzkárt szenvedett** ref. egyház részére ujabban adakoztak: Papp Gábor alsó-vereckeai körjegyző ur gyűjtőívén 39 kor. Kovács-vágási ref. hivek persely adománya 7 k. Márok-Papi ref. egyház. 4 kor. Ortlieb Karolin ág. ev. urnó Csoór (Fehér m.) 3 kor. Bodméri egyház 5 k. Keér-Semjéni egyház 3 kor. Tisza-Becsi egyház 2 k. Aroktői egyház 10 kor. Lasztóci ref. egyház hivei 10 kor. Gégényi egyház 4 k. Selyei egyház (Erdély) 5 kor. Hont-varsányi egyház 1 kor. Szent-Jánosi egyh. 1 kor.

Császári (Komárom m.) egyh. hívei 9 kor. 28 fill. Matolcsi egyh. 10 kor. Hont-Marosi egyh. (Erdély) 2 kor. Martonfalvai egyh. 2 kor. Nagy-Kőrösi egyh. 10 kor. Uzoni egyház (Erdély) 2 kor. Hajdu-hadházi egyh. 20 kor. Nagypaládi egyh. 4 kor. Misztót-falui egyh. 5 kor. Nyir-madai ref. egyh. hívei adom. 15 kor. Penyigei ref. egyház híveitől 9 kor. Vámfalui egyház. adom. 10 kor. Sajó-szent-andrási egyh. (Erdély) 2 k. Göncz-ruszkai egyh. 80 fill. Szászvárosi egyh. adom. (Erdély) 5 kor. Lozsádi egyh. adom 20 kor. s ezen egyházból Zudor József 2 kor. Görög József 1 kor. Összezen 223 kor. 08 fill. Az előbb begyűlt összegekkel együtt 1271 kor. 16 fill. Izsnyéte 1905. november 20-én. Mély tisztelettel: *Szentimrey József* ref. lelkész.

— **Ertesítés.** Szives tudomásukra hozom azoknak az igen tisztelt lelkésztársaimnak, kik „*Vigasztalás a koporsók mellett*” ezim alatt kiadni tervezett, *temetési beszédek és imádságok*, legújabb munkámra előfizetőkül jelentkeztek, hogy a kis kötet dec. hó első napjaiban készül el, s akkor fogom szétküldeni azoknak, kik a *1 kor. 50 fill.* előfizetési árt. hozzám már elküldötték. Tisztelettel Kőrmend (Vas m.) 1905. nov. 29. Fülöp József ev. ref. lelkész.

— **Szászországban**, mint ezt statisztikailag kimutatják 1887 óta állandóan növekedik azok száma, kik a római katolikus egyházból a protestans egyházba áttérnek. A r. katolikus vallásról a protestans egyházba áttérők száma volt 1877-ben 20, 1879-ben 22, 1879-ben 30, 1880-ban 32, 1881-ben 34, 1882-ben 42. Eleinte tehát csak lassu volt az

emelkedés, melynek nagy jelentőséget nem tulajdonítottak. Nagy fordulatot jelentett azonban az osztrák Los von Rom-féle mozgalom, mely rögtön éreztette hatását mindenfelé, de különösen az Ausztriával szomszédos tartományokban. A mozgalom nagyobb mérveket öltött nem sokára Sziléziában, Pozenben és Brandenburgban. Szászországban is először megkétszereződött, majd még ennél is nagyobbra emelkedett azok száma, kik a protestantizmusra áttértek. Az utolsó néhány év statisztikájából még arra is lehet következtetni, hogy a mozgalom állandóan növekedőben van. — Ugyanis 1898-ban 310, 1899-ben 508, 1900-ban 570 1901-ben 963, 1902-ben 854, 1903-ban 1266 áttérés történt a protestantizmus javára. Halad a protestantizmus és gyarapodik mindenütt, csak a mi áldatlan viszonyaink nem biztatnak kedvezőbb kilátásokkal.

— **Hegedüs és Sándor cég** 665—768 lapokon közölt hirdetésére felhívjuk t. olvasóink figyelmét.

Tartalomjegyzék: Szegedi Kiss István. — Mezőtur. Dr. Ferenczy Gyula. — A világhosság ünnepén. Jánosi Zoltán. — Szegedi Kiss István. Szaboleska Mihály — Szegedi Kiss István pályafutása. Balogh Ferencz. — Három elveszet paradicsom. Dr. Ferenczy Gyula. — Levél a zsinatról Tiszántúli. — A debreceni református Kollegium adattára. Balogh Ferencz. — **T a n ü g y:** A középiskolai magyar írásbeli dolgozatok tárgyköre és kezelés módja. Dr. Baresa János. — Különféle.

Felelős szerkesztő: **DR. FERENCZY GYULA.**

ALAPITTATOTT:
1845-BEN.

ALAPITTATOTT:
1845-BEN.

A nagytiszteletű lelkészek, tanárok és tanító urak figyelmébe!

Van szerencsém szives tudomására hozni, hogy a

téli idényre

raktáram mindennemű férfi és fiu ruhákkal dúsan fel van szerelve.

Nagy választékban, elegáns kivitelben, tartós anyagból szolid árak mellett beszerezhetők:

||
 férfi és fiu öltöny, felöltő, szalon ruha, gyermek costum, esőköpeny
 (havelock), iskola ruha, zsinatkabát, palást, főveg stb.
 ||

Mérték szerint külön osztály. ~~~~~ Ev. ref. papi egyenruha.

Különös figyelmébe! Nagy előnyben részesülnek azon t. vidéki szülők, kiknek fiai helyben hallgatják az iskolai előadásokat, mert a részökre nálam vásárolt ruhákat díjtanul javitom és vasalom.

Kitünő tisztelettel

NEUMANN M.

cs. kir. udvari szállító, elsőrangú az ország legnagyobb ruha üzlete
DEBRECEN, Piac-utca 49., a m. kir. főpostával szemben.

Nyomatott Hoffmann és Kronovitz könyvnyomdájában Debrecen, ben, főpiac, a főpostával szemben

HEGEDÜS ÉS SÁNDOR ELŐBB LÁSZLÓ ALBERT ÉS TÁRSA

A TISZÁNTULI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET FŐBIZOMÁNYOSA,

PROTESTÁNS SZAKIRODALMI KÖNYVKIADÓ HIVATALÁBÓL DEBRECEN, KOSSUTH-U. 11.

Három szenzációs protestáns theologiai ujdonság!!

I.

APOLOGÉTIKA.

Irta : **Eröss Lajos**, debreceni ev. ref. theologiai akadémiai tanár.

Egy félszázada lesz, hogy apologétikai munka magyar nyelven ref. szerzőtől nem jelent meg. Már ezért magáért esemény lenne *Eröss Lajos* nagy munkája, melyről az eddig megjelent bírálatok nagytiszteletű *Révész Kálmán* kassai ev. ref. esperes és nagytiszteletű *dr. Márk Ferenc* okányi ev. ref. lelkész uraktól a legnagyobb elismerés hangján szólnak. A legváltozatosabb és érdemesebb gyakorlati lelkészi szolgálat után theologiai tanári állással megtisztelt és a jövő lelkészi generáció képzésével megbízott lelkes magyar tudós, egy nagyra hivatott igazi ref. pap dolgozata ez. Ezen **Apologétika** elsőrangú munka *tárgyára* nézve. Hiszen az egyház és vallás elleni támadások ma is napirenden vannak s a társadalmi haladás nyomán járó önhittség árja elborítani készül azokat, akik az egyházak kapuin belül vannak.

Az **Apologétika** elsőrangú *kidolgozásra és belső értékére* nézve. Hiszen ebben a legtudományosabb módszerrel és alapon ismert meg *Eröss Lajos* mindazzal, ami akár a társadalom haladásában, akár a tudomány fejlődésében az egyházzal vonatkozással van.

Még a vallás iránt érdektelen tudomány és műveltség is gyönyörűséggel fogadhatja e könyvet, amelynek minden lapja hűségesen számon tartja a tudományok tényleges haladását és a tudomány hitelét tönkre tevő merő légvárákkal és merész következtetésekkel szemben mindenütt megjelöli a biztos alapot, melyen a haladás a vallás igazságainak érintése nélkül tovább eszközölhető.

De *Eröss Lajos Apologétikájának* legnagyobb érdeme nemcsak könyvének időszerűségében, *tudományos, okos felépítésében, gyakorlati hasznavehetőségében*, hanem mindezek mellett *kifejezett magyar jellegében* is áll.

Az **Apologétika** minden vonatkozásában, kidolgozásában, példáiban és irmodorában **eredeti magyar tudományos munka**. Méltó a nagy *Lugossy József* tanítványához és a nagy természetbúvár és világhírű utazó *Biró Lajos* barátjához *Eröss Lajoshoz*.

Méltó a nagy protestáns lelkészi, tanári és tanítói karhoz és lelkes világiakhoz, akiknek asztaláról, könyves szobájából, bizton reméljük, ezen munka hiányozni nem fog. Vallásoktatók, katechéták, hittanhallgatók pedig egyszerűen nem is nélkülözhetik azt.

Az **Apologétika** 4 részből áll : I. Az Istenről. II. A világról. III. Az emberről. IV. A vallásról.

Ára a 356 oldalra terjedő nagy 8-adrét alaku kötetnek, csinos és erős vászonkötésben **8 korona**.

Megszerezhető 1 koronás havi részletfizetésre is.

Rendelő-lap e melléklet végén.

II.

EGYHÁZI BESZÉDEK IV. kötet.

Irta: **Lévay Lajos**, sárkereszturi ev. ref. lelkész.

Lévay Lajos neve általánosan ismert és tisztelt a magyar prot. egyházi írók sorában. *Egyházi beszédeivel* és helmissziói munkásságával maradandó érdemeket szerzett magának. Kevés prot. egyházi író van, akiben a mély értelem, meleg szív oly széleskörű tudománnyal, nagy olvasottsággal és választékos ízléssel van párosulva, mint *Lévayban*. Igazán finom, előkelő, írói temperamentum. Lelkész a javából, aki nem a testi kenyérért, hanem a lélek eledeléért munkálkodik. Lelke nemessége, magas eszményisége tükröződik műveiben is, úgy, hogy olvasni öröm is, haszon is a prot. papságnak.

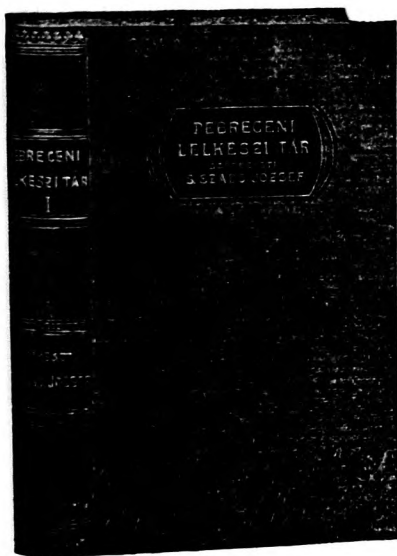
A cégünktől kiadott új kötete magában foglal *17 egyházi beszédet*, továbbá függetlenül *szertartási beszédeket* és *imákat*, még pedig *1 keresztelelési, 1 egyházkelelési, 1 konfirmációi, 2 esketési és egy áttérőhöz intézett beszédet*, részben megfelelő *imádságokkal* együtt; ezeken kívül *4 halotti beszédet* és végül egy *emlékbeszédet Szász Károly püspök felett*, összesen *232 nagy 8° oldal*on.

Ez egyházi dolgozatok úgy műalkotás, mint kidolgozás tekintetében egyaránt magasabb színvonalon állanak s hivatva vannak derék írójuk érdemeit öregbíteni, az egyházi irodalmat gyarapítani és közhasználatra szolgálni. Egyes beszédek benne (pl. *A hitetlen, A hitetlen élete, A hívő, a szív* stb.) oly megragadók, tárgyalási módjuk a chablontól elütő, de oly érdekes, eleven s drámailag szemléltető, hogy lehetetlen a legmélyebb hatás nélkül olvasni és előadni. Meg van bennök minden, ami kell: hit, evangéliumi erő, világosság, melegség, méltóság.

Ara a 232 oldalra terjedő nagy 8-adrét alaku kötetnek, csinos és erős vászonkötésben **6 korona**.

Megszerezhető 1 koronás havi részletfizetésre is.

Rendelő-lap e melléklet végén.

III.

DEBRECENI

LELKÉSZI TÁR

(Gyakorlati ev. ref. Papi Lexikon.)

III-ik kötet.

Szerkeszti:

S. SZABÓ JÓZSEF

főszentelt lelkész, debreceni kollégiumi tanár.

A most megjelent III-ik kötet tartalma felülmúlja az első kettőt is változatos gazdagságban.
A részletes tartalmat lentebb közöljük:

- Bibliamagyarázatok** Barakonyi Kristóftól és Illyés Jánostól.
- Ifjúsági istentiszteleti beszédek** Csizmadia Lajostól, Kerekes Gyulától, Bányai Sándortól, Adorján Ferencről, Paulinyi Károlytól.
- Közönséges egyházi beszédek** dr. Baltazár Dezsőtől, Bányai Sándortól, Juhász Lászlótól, Balogh Ferencről, Nánássy Lajostól, Futó Zoltántól, Kiss Ferencről, Virágos Sándortól, Pálóczi Czinke Istvántól, Csernák Bélától, Lánchy Józseftől, Szabó Lajostól (Hajdúhadház), Gulyás Benőtől, Vértessy Mórtól.

Rendelő-lap e melléklet végén.

4. **Ünnepi egyházi beszédek** Kálvin János egy karácsonyi tanításának fordítása dr. Rácz Lajostól; továbbá beszédek Csécsi Imrétől, Uray Sándortól, Csernák Bélától, Módra Imrétől, Péter Mihálytól, Bede Lászlótól, Vásárhelyi Boldizsártól, Sípos Józseftől, Paulinyi Károlytól; vázlatok Csák Mátétól.

5. **Évszaki és alkalmi beszédek** Jánosi Zoltántól, Szele Györgytől, Könyves Tóth Kálmántól, Szűcs Józseftől, Székely Józseftől, Sédivy Lászlótól, Szakács Imrétől, Illyés Endrétől, Szigeti Zoltántól, Kovács Zsigmondtól, Segesváry Józseftől, Kiss Ferencről, Dombi Lajostól, Réz Lászlótól, Szentimrey Józseftől, dr. Márk Ferencről, Gesztelyi Nagy Kálmántól, Kis Józseftől (Pápa), Olajos Páltól, Szabó Lajostól (Hajdúhadház), Osváth Kálmántól, Soltész Elemérről, Szalóczy Páltól, Biky Károlytól, Mindszenti Imrétől, Veress Istvántól.

6. **Keresztelési beszédek** Nagy Istvántól (Kémer) és Vásárhelyi Boldizsártól.

7. **Konfirmációi beszédek** Kazay Sándortól és Illyés Jánostól.

8. **Úrvacsoraosztási beszédek** Madarász Imrétől, szalonnai Szabó Józseftől és egy berni agenda.

9. **Esketési beszédek** Szuhay Benedektől, dr. Márk Ferencről, szalonnai Szabó Józseftől, Szeremley Császár Lajostól, Győry Lajostól, Hallgató Jánostól, Szabó Jánostól (Köröstarcsa), Paulai Viktortól.

10. **Gyász-beszédek** hegymegi Kiss Áron ev. ref. püspöktől, Garzó Gyulától, Réthy Andortól, Kazay Sándortól, dr. Erdős Józseftől, Dombi Lajostól, Nagy Istvántól (Kémer), I. Irsay Józseftől, Szabó Jánostól (Köröstarcsa), Szabó Miklóstól (Erzsébetváros).

11. **A lelkipásztorkodás (cura pastoralis) körébe tartozó dolgozatok** Lévay Lajostól, Dombi Lajostól.

12. **Gyászimádságok** Fejes Istvántól, Mitrovics Gyulától, S. Szabó Józseftől, Vadas Gyulától, Babay Kálmántól, Dombi Lajostól, Palóczy Czinke Istvántól, Török Imrétől.

13. **Különfélék** Csiky Lajostól.

A **Papi lexikon** III. kötete most jelent meg *s belső gazdagságára, sokoldalú és változatos tartalmára* nézve felülmúlja az előző két kötetet is. Felhívjuk a figyelmet mindjárt a *szerkesztő előszavára*, melyben a **Lelkészi Tár** jelentőségét és célját fejtegeti: „jól tudjuk mindnyájan, — úgymond — hogy a nyilvános szónoknak nemcsak saját tehetségét, hanem hallgatóinak kívánságát is latba kell vetni s ezeken felül különösen küzdeni kell az idővel és a körülményekkel. Emlékezete sokszor cserben hagyja, elfoglaltsága halmazva van, hiveinek óhajtásai különfélék. Ily viszonyok között a legjobb akarat, sőt a legerősebb tehetség sem mindig képes legyőzni az akadályokat, amelyek a lelkészi szent hivatással is szembeállanak.

Szükség van tehát a lelkészt hivatásában gyámolító segédeszközökre. Ilyen a mi tárunk, mely nem akar lenni sem szellemi munka, sem a restség párnája, ellenkezőleg: a buzgóság élesztője, a becsvágy sarkalója, a jóakarát segítője s alkalom és szükség idején hűséges és hasznos támogató.

A **Papi lexikon** III. kötete minden rovatában használható, *jeles dolgozatokat nyújt, számszerint 77 szerzőtől*. A szerzők között *legkiválóbb prot. egyházi íróink* neveivel találkozunk. A feltörekvő, ifjú írói nemzedék művei is *duzzadnak az erőtlől és az evangéliomi szellemtől*. Különös gazdagságot mutatnak a *közönséges, ünnepi, évszaki és alkalmi beszédek* rovatai. Itt van **Kálvin János** egy karácsonyi tanításának a fordítása is.

Bizonyára a legszeleesebb körben fog feltűnést kelteni **Lévay Lajosnak**, ennek az elsők között álló, kiválóan buzgó és tevékeny lelkésznek és egyházi írónak a *cura pastoralis* körébe tartozó érdekes és tanulságos dolgozata „**A szórványok lelki gondozásáról**“. Sok lelket fognak meghatni **Csiky Lajos** vonzó elmélkedései is.

Közöltük már az írók neveit. Most ajánljuk a III. kötetet. Meg vagyunk róla győződve, hogy mindenki, aki megszerzi, magára nézve *jónak, hasznosnak, a prot. irodalomra nézve pedig nyereségnek fogja tartani*.

Ára az 592 oldalra terjedő nagy 8-adrét alakú kötetnek, csinos és erős vászonkötésben **10 korona**.

A teljes Debreceni Lelkészi Tár alakja és kiállítása.

A Debreceni Lelkészi Tár előkelő és izléses nagy nyolcadrét formában tizenkét kötetben, kötetenként 35—40 iv terjedelemben, finom famentes, simítatlan papíron, szép, tiszta, éles metszésű betűkkel készítve, izléses és tartós, fekete színű, díszes vászonkötésben jelenik meg a modern technikának, a könyvnyomda és könyvkötészet terén kifejtett minden eszközének igénybevételével. Évenként két kötet jelenik meg. A 12 kötet ára 120 korona.

Eddig megjelent 3 kötet.

A Debreceni Lelkészi Tár megszerzési módja.

Hogy ezen hézagpótló s a gyakorló lelkésznek minden szükségletét magában foglaló, díszesen kiállított gyűjteményt mindenkire nézve könnyen hozzáférhetővé tegyük, elhatároztuk, hogy azt

havi két koronás részletfizetésre is szállítjuk.

Rendelő-lap e melléklet végén.

Kivételes részletfizetési kedvezmény.

Hogy az ezen prospektusban foglalt **Eröss, Apologétika, Lévy Lajos, Egyházi beszédek IV-ik kötet** és **Debreceni Lelkészi Tár** könnyen megszerezhető legyen, hajlandók vagyunk a **három művet egyszerre megrendelve összesen 2 koronás havi részletfizetés** mellett is szállítani. **Mindhárom munka** ezen prospektushoz használt finom famentes, símitatlan papíron, előkelő és izléses nagy nyolcadrét formában szép, tiszta, éles metszésű betűkkel nyomva, izléses és tartós, fekete színű, díszes vászonkötésben jelent meg a modern technikának, a könyvnyomda és könyvkötészet terén kifejtett minden eszközének igénybevételével.

Rendelésnél tisztelettel kérjük az alanti **rendelőlapot levágni és aláírva címünkre beküldeni.**

Debrecen, 1905 november 25.

Kiváló tisztelettel

Hegedűs és Sándor

előbb László Albert és társa

protestáns irodalmi könyvkiadó-hivatala,
a tiszántúli ev. ref. egyházak főbizományosa.

Rendeléshez kérjük ezen előfizetési ívet levágni és aláírva címünkre borítékban beküldeni.

ELŐFIZETÉSI ÍV.

HEGEDŰS és SÁNDOR előbb László Albert és Tsa cég Debrecenben, előfizetési felhívást bocsát ki a **I. „DEBRECENI LEKÉSZI TÁR“** (EV. REF. PAPI LEXIKON) c. nagyszabású theologiai műre.

A legkiválóbb szakerek közreműködésével szerkeszti: **S. SZABÓ JÓZSEF.** — 12 nyolcadrét kötet, — rendkívül díszes fekete kötésben, a 12 kötet ára diszkötésben 120 korona.

Megjelent az I., II. és III-ik kötet, a további kötetek körülbelől félevesi időközökben jelennek meg.

II. „APOLOGÉTIKA“ című műre. Írta: *Eröss Lajos.* Ára kötve **8 korona.** — **III. „EGYHÁZI BESZÉDEK“** IV. kötet műre. Írta: *Lévy Lajos.* Ára kötve **6 korona.**

A művek szállítatnak:

- a) kötetenként utánvétellel, **bérmentve,**
b) kötetenként folyó számlára,
c) havi ..... koronás részletfizetésre.

A nem kívánt módoszat áthuzandó.

A fenti előfizetési feltételeket elfogadom, külön kikötést nem teszek és ezek alapján a teljes mű átvételének kötelezettsége mellett ezenel megrendelem az alanti munkákat:

Eröss Lajos Apologétikát 8 kor. vételárért
Lévy Lajos. Egyházi beszédek IV. kötetét 6 kor. vételárért,

Debreceni Lelkészi Tár I—XII. kötetet 120 kor. vételárért,

Debreceni Lelkészi Tár II—XII. kötetét 110 kor. vételárért,

Debreceni Lelkészi Tár III—XII. kötetét 100 kor. vételárért,

és kérem azokat kötetenként megjelenéskor

- a) utánvétellel **bérmentve,**
b) folyószámlára, ...
c) havi ..... kor. részletfizetésre megküldeni.

A nem kívánt módoszat áthuzandó.

A részletek minden hónapban a **Hegedűs és Sándor** előbb **László Albert** és **Tsa** cég pénztáránál Debrecenben fizetendők mindaddig, míg a mű teljes vételára kiegyenlítve nincs. A részletek be nem tartása esetén a folytatólagos kötetek a részletek pótlásáig visszatartatnak. A lejárt s le nem fizetett részleteket a cégnek jogában áll a portóköltés hozzászámítása mellett postai megbízással beszedni: a részletfizetések elmulasztása esetén a részletfizetési kedvezmény megszűnik és az egész mű vételára esedékessé válik.
Az első részlet a szállításkor utánvétetik.

Lakhely és kelet: .....

Utolsó posta és megye: .....

Név és állás: .....

Külön megjegyzés: .....

Fizetendő Debrecenben.

Olvasható aláírást kérünk!

Az illeték díjjegyzék 30. tétele értelmében bélyegmentes.